

Henrik Ibzen
Nora ili Lutkina kuća

Prevod: Zeina Mehemdbašić

LICA:

HELMER, advokat

NORA, njegova žena

DOKTOR RANK

GOSPOĐA LINDE

KROGSTAD, pravnik

Troje male Helmerove djece

ANA-MARIJA, dadilja kod Helmerovih

Služavka kod Helmerovih

Nosač

Radnja se odvija u Helmerovom stanu.

PRVI ČIN

Prijatno i ukusno, ali ne luksuzno namještena soba. Desno u pozadini jedna vrata vode u predsoblje; druga vrata u pozadini lijevo vode u Helmerovu radnu sobu. Između ova dvojica vrata je mali klavir. Lijevo u sredini zida vrata, a dalje prema naprijed prozor. Blizu, uz prozor, okrugli sto sa naslonjačama i malom sofom. Desno uza zid sa strane dalje vrata, a uz isti zid prema naprijed zidana peć, pred kojom stoji nekoliko naslonjača i

jedna stolica za ljuljanje. Između peći i vrata sa strane mali sto. Na zidovima bakrorezi. Polica sa porcelanom i drugim umjetničkim ukrasima; mali ormar za knjige sa knjigama u raskošnim povezima; tepih preko cijele sobe. U peći vatra. Zimski dan.

U predsoblju zvoni; odmah potom čuje se otvaranje vrata. Nora ulazi u sobu pjevuckajući zadovoljno. Ona je u šeširu i kaputu i nosi mnoštvo paketa koje stavlja desno na sto. Iza sebe ostavlja otvorena vrata prema predsoblju i otuda se vidi nosač koji nosi jelku i korpu; on to predaje služavci koja im je otvorila.

NORA: Dobro sakrijte jelku, Helena. Djeca je smiju vidjeti tek večeras kad bude okićena. (Nosaču, vadeći novčanik) Koliko?

NOSAC: Pedeset era.

NORA: Evo jedne krune. Ne... ostatak zadržite. (Nosač zahvaljuje i odlazi. Nora zatvara vrata. Ona se i dalje zadovoljno smijucka za sebe, dok skida šešir i kaput. Izvadi iz tašne kesicu sa slatkišima i pojede nekoliko; onda oprezno priđe vratima svoga muža i oslušne) Da, on je kod kuće. (Opet tiho pjevucka za sebe dok prilazi stolu desno)

HELMER (u svojoj sobi): Je li to tamo cvrkuće ševa?

NORA (otvarajući pakete): Da, cvrkuće!

HELMER: Je li to skakuće vjeverica?

NORA: Da.

HELMER: A kad je vjeverica došla kući?

NORA: Ovog trena. (Stavlja kesicu sa slatkišima u tašnu i briše usta) Dođi, Torvalde, da vidiš šta sam sve kupila.

HELMER: Ne smetati! (Uskoro potom, s perom u ruci, otvara vrata i pogleda unutra) Šta si sve kupila, kažeš? Ovako mnogo stvari? Je li to mali lakoumni češljugar opet izletio i profučkao novac?

NORA: Ali, Torvalde, ove godine zaista smijemo i malo više potrošiti. Pa ovo nam je prvi Božić kad ne moramo da štedimo.

HELMER: E, pa slušaj, ne smijemo baš preći u luksuz.

NORA: Naprotiv, Torvalde, sad već smijemo sebi dozvoliti i malo luksuza. Zar ne? Onako sasvim, sasvim malo. Pa ti sad dobivaš veliku platu, a zaradivaćeš mnogo, mnogo novaca.

HELMER: Da, od Nove godine. Ali onda treba da prođu čitava tri mjeseca dok nova plata dođe.

NORA: Eh, do tada možemo i posuditi.

HELMER: Noro! (Prilazi joj i šaleći se vuče je za uho) Zar te opet spopada lakomislenost? Zar da ja danas posudim hiljadu kruna, ti ih potrošiš u ovoj božićnoj sedmici, a meni na Silvestrovo padne cigla na glavu i ja ležim tu...

NORA (zapuši mu usta): Fuj, ne govori tako ružno!

HELMER: Da, pretpostavimo da se tako nešto dogodi... šta onda?

NORA: Kad bi se tako nešto grozno dogodilo, bilo bi mi sasvim svejedno imam li dugova ili ne.

HELMER: A ljudi od kojih sam posudio novac?

NORA: Oni? Koga je još za njih briga? Pa to su tuđi ljudi.

HELMER: Noro, Noro, ti si prava žena! Ali ozbiljno Noro: ti znaš šta ja o tome mislim. Nikakvih dugova! Nikakvog posuđivanja! Nešto nelijepo i neslobodno padne na kućanstvo koje se zasiniva na dugovima. Do danas smo oboje hrabro izdržali i tako ćemo činiti još i ovo kratko vrijeme, koliko je potrebno.

NORA (odlazi do peći): No da, kad ti želiš, Torvalde.

HELMER (ide za njom): E, ali ne smije zato sada mala ševa da

objesi krila. Kako? Zar da vjeverica tako stoji i da se duri? (Vadi novčanik) Noro, šta li ja to imam ovdje?

NORA (brzo se okrene): Novac!

HELMER: Evo, uzmi! (Daje joj nekoliko novčanica) Dragi bože, znam ja da za Božić toliko toga treba u kući.

NORA (broji): Deset, dvadeset, trideset, četrdeset. Najljepša hvala, Torvalde, lijepa hvala; s ovim ću se duže pomoći.

HELMER: Da, a tako i moraš!

NORA: Da, da, i hoću. A sad hodi da vidiš šta sam sve kupila. I to jeftino kupila. Gledaj ovamo... novo odjelo za Ivora... i uz to još sablja. Evo konja i trube za Boba, evo lutke sa koljevkom za Emi. Ovo za nju je sasvim jednostavno, ali ona i onako sve polomi. A evo materijal za haljinu i maramice za služavku. Majčica Ana-Mari bi zapravo morala i mnogo više dobiti!

HELMER: A šta je u onom paketu tamo?

NORA (viknu): Ostavi, Torvalde! To ćeš moći da vidiš tek uveče!

TORVALD: Ah, tako!... Ali sad mi kaži, ti mala rasipnice, da li si se nečim i sebe sjetila?

NORA: Ma hajde... ja sebe? Ja stvarno ne bih ni znala šta...

HELMER: Ali moraš! Reci mi nešto pametno što bi ti pričinilo posebnu radost.

NORA: Ja stvarno ne bih znala.... Ipak, Torvalde, slušaj...

HELMER: No?

NORA (spuštenog pogleda igra se s njegovim dugmetom): Ako baš hoćeš da mi napraviš poklon, onda bi mogao, ovaj, mogao bi...

HELMER: No, dakle... reci!

NORA (brzo): Mogao bi mi pokloniti novac, Torvalde. Samo onoliko koliko misliš da možeš odvojiti. Onda bih mogla u nekoj prilici kasnije da nešto kupim.

HELMER: Ali, Noro...

NORA: Ah, da, uradi tako, dragi Torvalde, lijepo te molim. Zamotaću onda novac u lijepi zlatni papir i objesiti ga na božićno drvce. Zar to ne bi bilo divno?

HELMER: A kako se zove ona ptičica koja profućka sav novac?

NORA: Da, da, lakoumni češljugar... znam već. Ali uradićemo kako kako sam rekla, Torvalde, onda ću imati vremena da razmislim šta mi je najpotrebnije. Zar to nije vrlo pametno, Torvalde, zar nije?

HELMER (smiješeći se): E, naravno, to jest, ako bi ti taj novac koji ti dam, stvarno, mogla sačuvati i sebi nešto kupiti. Ali ako ode u domaćinstvo i u razne beskorisne stvari, onda opet ja moram da izvlačim.

NORA: Nipošto, Torvalde...

HELMER: To se ne da poreći, moja mala draga Noro! (Stavlja ruku oko njenog struka) Moj lakoumni češljugar je dražestan, ali njemu treba teška gomila novaca. Ne bi se vjerovalo koliko čovjeka staje takva jedna ptičica.

NORA: Ali ne! Kako samo možeš da kažeš tako nešto? Ja zaista štedim, gdje god mogu.

HELMER (smije se): To je prava riječ. Gdje god možeš. Ali ti to apsolutno ne možeš.

NORA (pjevucka i smiješi se zadovoljno): Hm! Kad bi ti samo znao kolike izdatke imamo mi ševe i vjeverice, Torvalde.

HELMER: Ti si čudno malo stvorenje. Sasvim kao i tvoj otac.

Trudiš se na sve načine da dobiješ novac u ruke, a čim ga imaš, prospe ti se između prstiju, i nikad ne znaš kud je otišao. Da, ali moram te uzeti takvu kakva jesi. To ti je u krvi. Da, da, da, Noro, takve stvari se nasljeđuju.

NORA: Pa, ja bih voljela da sam od tate naslijedila više osobina.

HELMER: A ja ne bih htio da mi budeš drugačija nego što jesi, moja draga, mala, raspjevana ševo. Ali... nešto mi pada na pamet. Danas mi izgledaš tako... tako... kako da kažem? ... tako sumnjivo.

NORA: Ja?

HELMER: Svakako. Pogledaj me pravo u oči.

NORA (gleda ga): No?

HELMER (prijeti prstom): Je li slatka njuškica i danas nešto grickala u gradu?

NORA: Ali ne, odakle ti to?

HELMER: Zar slatka njuškica nikako nije svratila u slastičarnu?

NORA: Ne, Torvalde, uvjeravam te...

HELMER: Nije se nimalo osladila?

NORA: Ne, zaista nije.

HELMER: Nije ni probala koji slatkiš od badema?

NORA: Ne, Torvalde, stvarno te uvjeravam...

HELMER: No, no, no,... ja se, naravno, samo šalim...

NORA: Ne, to mi nikad palo na pamet da postupim protiv tvoje volje.

HELMER: Da, to ja dobro znam... Pa dala si mi časnu riječ....
(Prilazi joj) Eto, zadrži za sebe svoja mala božićna iznenađenja, srce moje. Večeras, kad se drvce upali, i ona će već doći na vidjelo, u to sam ubijeđen.

NORA: Da nisi zaboravio da pozoveš Ranka?

HELMER: Ne. Ali to nije ni potrebno. Razumije se samo po sebi da će večerati s nama. Uostalom, pozvaću ga kad ujutro navrati. Već sam naručio dobrog vina. Noro, ti i ne znaš koliko se radujem današnjoj večeri.

NORA: I ja. A kako će se tek djeca veseliti, Torvalde!

HELMER: Ah, zaista je divna pomisao da imam siguran položaj i

izdašan dohodak. Zar ne? Sama ta pamisao je pravo zadovoljstvo!

NORA: Ah, to je divno!

HELMER: Sjećaš li se prošlih Božića? Po tri drage, duge sedmice unaprijed ti si se svake večeri zaključavala do duboko u noć da bi napravila cvijeće za drvce i razne druge lijepe stvari, da nas iznenadiš. Uh, to je bilo najdosadnije vrijeme u mom životu.

NORA: Ja se pri tom uopšte nisam dosađivala.

HELMER (smiješeći se): Ali rezultat je ipak bio dosta siromašan, Noro!

NORA: Opet me time zadirkuješ! Šta sam ja tu mogla kad se uvukla mačka i sve mi pokvarila.

HELMER: Ne, ne, jadna moja Norice, nisi, naravno, mogla baš ništa. Imala si najbolju volju da nas usrećiš i to je glavno. Ali ipak je dobro što su ta oskudna vremena prošla.

NORA: Da, to je stvarno divno!

HELMER: Sad ne moram tu da sjedim sam i da se dosađujem. A ni ti ne moraš svoje drage oči i drage, nježne ručice naprezati...

NORA (plješće rukama): Ne, zar ne, Torvalde, da više sad ne

moramo!? O, kako je to divno čuti. (Uzima ga za ruku) Sad slušaj, Torvalde, kako sam zamislila naš budući namještaj. Čim Božić prođe... (Zvono u predsoblju) Ah, evo zvoni! (Brzo malo pospremi po sobi) Sigurno neko dolazi. Baš glupo!

HELMER: Za posjete nisam kod kuće, ne zaboravi to!

SLUŽAVKA (na vratima predsoblja): Milostiva gospođo, neka nepoznata gospođa...

NORA: Molim.

SLUŽAVKA (Helmeru): I gospodin doktor je tu.

HELMER: On je sigurno već ušao kod mene?

SLUŽAVKA: Da, tamo je.

(Helmer odlazi u svoju sobu; služavka uvodi u sobu gospođu Linde, koja je u putnom kostimu, i zatvara vrata iza nje)

GOSPOĐA LINDE (plašljivo i oklijevajući): Dobar dan, Noro.

NORA: Dobar dan...

GOSPOĐA LINDE: Ti kao da me više ne poznaješ?

NORA: Ne, ja ne znam... ipak, da, ja mislim (Klikne) Kako... Kristina! Jesi li to zaista ti?

GOSPOĐA LINDE: Da, ja sam to.

NORA: Kristina! A ja te nisam prepoznala! Ali i kako bih... (Tiše) Kako si se ti promijenila, Kristina!

GOSPOĐA LINDE: Svakako. Za devet-deset dugih godina...

NORA: Tako dugo se nismo vidjele? Zaista, da! Ah, posljednjih osam godina bile su sretno vrijeme! To mi možeš vjerovati. A ti si sad došla u grad? Krenula si na dalek put usred zime? To je hrabro.

GOSPOĐA LINDE: Stigla sam jutros rano parobrodom.

NORA: Naravno, da sebi priuštiš božićnje zadovoljstvo. Kako je to lijepo! Mi ćemo se takođe dobro provešeliti. Ali ostavi svoje stvari. Da ti nije hladno? (Pomaže joj) Tako... sad ćemo lijepo sjesti kraj peći. Ne, ovamo u naslonjaču! A ja ću sjesti u stolicu za ljuljanje. (Hvata je za ruke) Da, to je ono staro, poznato lice; samo u prvom trenutku... Naravno, postala si nekako bljeđa, Kristina, i možda nešto mršavija.

GOSPOĐA LINDE: I mnogo, mnogo starija, Noro.

NORA: No, da, možda i malo starija, ali samo sasvim, sasvim malo, ne vrijedi ni pominjati. (Iznenada se prekine; ozbiljno) Kakva sam ja bezobzirna osoba! Sjedim tu i brbljam. Najdraža, jadna moja Kristina, možeš li mi oprostiti?

GOSPOĐA LINDE: Šta to, Noro?

NORA (tiho): Jadna Kristina, pa ti si ostala udovica.

GOSPOĐA LINDE: Da, još prije tri godine.

NORA: Bože, pa ja sam to znala, pročitala sam u novinama. Ah, Kristina, moraš mi vjerovati, u to vrijeme sam stalno htjela da ti pišem. Ali svaki put sam opet odložila; uvijek me nešto spriječilo.

GOSPOĐA LINDE: Draga Noro, ja to dobro shvatam.

NORA: Ne, Kristina, to je bilo ružno od mene! Ah, jasnice moja, šta si sve morala proći!... A on ti nije ništa ostavio za život?

GOSPOĐA LINDE: Ništa!

NORA: Ni djece?

GOSPOĐA LINDE: Ne!

NORA: Dakle, baš ništa.

GOSPOĐA LINDE: Čak ni brige ili boli, da iz njih nešto crpim.

NORA (gleda je ne vjerujući): Ali, Kristina, kako je to moguće?

GOSPOĐA LINDE (smiješi se turobno i gladi svoju kosu): Ah, i to se ponekad događa, Noro.

NORA: Tako si sasvim sama! Kako to mora biti teško i strašno za tebe. Ja imam troje dražesne djece. Trenutno ti ih ne mogu predstaviti, izašli su sa dadiljom. Ali sad mi moraš sve ispričati...

GOSPOĐA LINDE: Ah, ne! Radije pričaj ti meni!

NORA: Ne, ti moraš početi. Danas neću da budem sebična. Danas hoću da mislim samo na tvoje stvari. Ali samo jedno ti ipak moram reći. Da li si čula kakva nas je velika sreća zadesila ovih dana?

GOSPOĐA LINDE: Ne, a šta to?

NORA: Zamisli, moj muž je postao direktor Akcionarske banke.

GOSPOĐA LINDE: Tvoj muž? O, kakva sreća!

NORA: Da, ogromna sreća. Advokatski hljeb je tako nesiguran, naročito ako advokat hoće da se bavi samo finim i pristojnim poslovima. A Torvald je, naravno, uvijek to htio; i u tome se s njim potpuno slažem. Vjeruj mi, toliko se radujemo! On stupa u banku već za Novu godinu, a onda će dobiti veliku platu i mnogo procenata. Od sada možemo da živimo sasvim drugačije nego do sada... sasvim kako mi želimo. Ah, Kristina, kako se osjećam lako i sretno! Da, ipak je divno imati puno, puno novaca i nikakvih briga. Zar ne?

GOSPOĐA LINDE: Svakako mora da je lijepo imati ono što je potrebno.

NORA: Ne, ne samo što je potrebno... nego puno, puno novaca.

GOSPOĐA LINDE (smiješi se): Noro, Noro! Zar se još nisi opametila? U školi si bila velika rasipnica.

NORA (smiješi se): Da, to Torvald tvrdi još i danas. (Prijeti prstom) Ali »Nora, Nora« nije tako glupa kao što vi mislite... A nije nam ni išlo tako, da bih mogla rasipati. Oboje smo morali da radimo.

GOSPOĐA LINDE: Zar i ti?

NORA: Da, sitnice... ručne radove, kukičanje, pletenje i slično... (Tiho i polako)... i još neke druge stvari. Ti znaš da je Torvald

istupio iz državne službe kad smo se mi vjenčali? U njegovom odjeljenju nije bilo nikakvih izgleda za napredovanje, a morao je da zarađuje više novaca nego ranije. U prvoj godini se strašno premorio radom. Bio je, kao što možeš i zamisliti, upućen na svakakve sporedne službe i morao da radi od jutra do mraka. To nije mogao da podnese i tako se smrtno razbolio. Ljekari su rekli da je neophodno da ode na jug.

GOSPOĐA LINDE: Ah, da, pa bili ste cijelu godinu u Italiji.

NORA: Da, jesmo. Vjeruj mi, nije bilo lako otići. Ivor je tek bio rođen. Ali morali smo otići na svaki način. Ah, bilo je to prekrasno putovanje, a Torvaldu je spasilo život. Ali je i koštalo teških para, Kristina.

GOSPOĐA LINDE: Mogu misliti.

NORA: Hiljadu i dvjesta talira je koštalo... četiri hiljade i osamsto krana. Znaš, to je mnogo novaca.

GOSPOĐA LINDE: Ali u takvoj situaciji je svakako velika sreća ako ih imaš.

NORA: Pa, da ti kažem, dobili smo ih od tate.

GOSPOĐA LINDE: Ah, tako. Upravo u to vrijeme je umro tvoj otac.

NORA: Da, Kristina, upravo tada. I zamisli samo, ja nisam mogla da odem njemu i da ga negujem. Svakodnevno sam očekivala rođenje mog malog Ivora. A morala sam da negujem i mog jadnog smrtno bolesnog Torvalda. Dragi, dobri tata! Nisam ga više vidjela, Kristina. Ah! to je najteže što sam doživjela poslije svoje udaje.

GOSPOĐA LINDE: Znam da si ga mnogo voljela. I tako ste, dakle, otišli u Italiju?

NORA: Da, tako smo imali novaca, a ljekari su navaljivali. Otputovali smo mjesec dana kasnije.

GOSPOĐA LINDE: A tvoj muž se vratio posve izliječen?

NORA: Cio kao riba u vodi.

GOSPOĐA LINDE: A... doktor?

NORA: Kako?

GOSPOĐA LINDE: Čini mi se da je djevojka rekla da je gospodin što je ušao sa mnom... doktor.

NORA: To je bio doktor Rank. Ali on nam ne dolazi kao ljekar. To je naš najbolji prijatelj i možeš ga ovdje kod nas barem jedanput dnevno vidjeti. Ne, Torvald nije više bio ni časa

bolestan. I djeca su čila i zdrava, ja također. (Skoči i plješće rukama) Bože, o bože, Kristina, ipak je divno živjeti i biti sretan! Ah, ali ovo je tako ružno od mene... samo govorim o svojim stvarima. (Sjeda uz nju na stoličicu i stavlja ruke na krilo gospođe Linde) Ah, nemoj se ljutiti na mene! Reci, da li je stvarno istina da ti nisi voljela svoga muža? Zašto si se onda udala za njega?

GOSPOĐA LINDE: Moja majka je još bila živa i ležala bolesna i bez sredstava. A morala sam da se brinem i za svoja dva mlađa brata. Izgledalo mi je neadgovorno da odbijem njegovu ponudu.

NORA: Da, da, to je sasvim pravo. On je, dakle, tada bio bogat?

GOSPOĐA LINDE: Mislim da je bio vrlo imućan. Ali to su bili nesigurni poslovi, Noro. Kad je umro, došlo je do sloma i ništa nije ostalo.

NORA: I onda?

GOSPOĐA LINDE: Onda sam se morala probijati kroz život s malom sitničarskom radnjom, s malom školom i svačim drugim. Posljednje tri godine su mi bile kao jedan jedini dugi i nemirni radni dan. A sad je on završen, Noro. Moja jadna majka me više ne treba... ona je umrla. Mladići takođe ne... oni imaju sada svoja namještenja i mogu se sami brinuti o sebi.

NORA: Kako mora da ti je laknulo...

GOSPOĐA LINDE: Ne, vidiš, samo mi je tako neizrecivo prazno. Nema više nikoga za koga mogu da živim. (Ustaje nemirno) Zato više ne mogu da izdržim tamo u onom zabačenom gnijezdu. Ovdje će se sigurno lakše moći da nađe nešto što čovjeka zaokuplja i ispunjava mu misli. Ako mi samo uspije da nađem neko sigurno zaposlenje, neki mali kancelarijski posao...

NORA: Ali, Kristina, pa to je užasno naporno, a ti i bez toga izgledaš tako iscrpljeno. Bilo bi ti mnogo bolje kad bi mogla da otputuješ u neku banju!

GOSPOĐA LINDE (ode do prozora): Ali ja nemam oca koji bi mi dao novac za put, Noro!

NORA (ustaje): Ah, ne ljuti se na mene!

GOSPOĐA LINDE (prilazi joj): Draga Noro, ne ljuti se ti na mene. To je ono najgore u prilikama kakve su moje, što čovjek postaje tako ogorčen. Nemaš za koga da radiš, a ipak stalno moraš raditi. Ipak se mora živjeti i tako postaješ egoist. Kad si mi ispričala o sretnim promjenama u vašem životu... vjeruj mi... ja se nisam toliko obradovala zbog tebe, koliko zbog sebe.

NORA: Kako to? Ah, da, razumijem te. Ti misliš da bi Torvald mogao nešto učiniti za tebe.

GOSPOĐA LINDE: Da, to sam mislila.

NORA: Pa i hoće, Kristina. Prepusti ti to samo meni; ja ću to već tako fino izvesti, tako fino... već ću ja znati da nešto fino izmislim, čime ću ga pridobiti. Ah, tako bih strašno željela da ti pomognem!

GOSPOĐA LINDE: Kako je, Noro, lijepo od tebe što se tako zauzimaš za moje stvari... utoliko ljepše što ti sama nisi nikad upoznala teret i nevolje u životu.

NORA: Ja? Ja da nisam...?

GOSPOĐA LINDE (smiješeći se): Dragi bože, to malo ručnog rada i slično... ti si još dijete, Noro.

NORA (zabaci glavu i hoda po sobi): To nisi smjela reći s takvom uvjerenošću.

GOSPOĐA LINDE: Tako?

NORA: Ti si kao i drugi. Svi vi mislite da ja nisam sposobna za nešto ozbiljno...

GOSPOĐA LINDE: No, no...

NORA: Da ja ništa nisam uradila u ovom teškom životu.

GOSPOĐA LINDE: Draga Noro, pa ti si mi sama upravo pričala o svom životu.

NORA: Ah, šta... o beznačajnostima!... (Tiho) A ono značajno, to ti nisam ispričala.

GOSPOĐA LINDE: Značajno? Šta time misliš?

NORA: Ti me sasvim potcjenjuješ, Kristina; ali to ne bi smjela da činiš. Ti si ponosna na to što si tako dugo i teško radila za svoju majku.

GOSPOĐA LINDE: Ja nikog ne potcjenjujem. Ali jedno je istina: ja sam ponosna i sretna pri pomisli da sam imala priliku da svojoj majci u izvjesnoj mjeri olakšam njene posljednje dane.

NORA: I takođe si ponosna pri pomisli šta si učinila za svoju braću.

GOSPOĐA LINDE: Mislim da imam pravo na to.

NORA: To i ja mislim. Ali sad treba nešto da saznaš, Kristina. I ja mislim nešto što me čini ponosnom i sretnom.

GOSPOĐA LINDE: U to ne sumnjam. Ali kako to misliš?

NORA: Govori tiho. Zamisli kad bi Torvald čuo! Ni po koju

cijenu ne smije on... niko ne smije to da sazna, niko osim tebe, Kristina.

GOSPOĐA LINDE: Ali šta to?

NORA: Hodi ovamo. (Povuče je do sebe na sofu) Da, slušaj... ja imam nešto što me čini ponosnom i sretnom; ja sam Torvaldu spasila život.

GOSPOĐA LINDE: Spasila? Kako to... spasila?

NORA: Pričala sam ti o putu u Italiju. Da Torvald nije tamo otišao, propao bi.

GOSPOĐA LINDE: No da, i tvoj otac vam je dao potrebna sredstva...

NORA (smiješi se): Da, u to vjeruje Torvald, u to vjeruju i svi drugi, ali...

GOSPOĐA LINDE: Ali?

NORA: Tata nam nije dao ni pare. Ja sam pribavila taj novac.

GOSPOĐA LINDE: Ti? Tako veliku svotu?

NORA: Hiljadu dvjesta talira. Četiri hiljade i osam stotina kruna. Šta kažeš sada?

GOSPOĐA LINDE: Da, ali Noro, kako ti je to bilo moguće? Jesi li dobila na lutriji?

NORA (prezrivo): Na lutriji? (S potcjenjivanjem) Kakva bi to onda bila vještina?

GOSPOĐA LINDE: Pa kako si ih dobila?

NORA (pjevucka i smiješi se tajanstveno): Hm... tra-la-la!

GOSPOĐA LINDE: Nisi ih valjda mogla posuditi?

NORA: Tako? A zašto ne?

GOSPOĐA LINDE: Ne, žena ne može uzeti zajam bez saglasnosti svoga muža.

NORA (zabaci glavu): Tako? A ako je to žena koja ima nekog smisla za poslove... žena koja se zna mudro ponašati... onda...

GOSPOĐA LINDE: Ali, Noro, ja ne razumijem ni riječi...

NORA: Nije ni potrebno. Niko i ne kaže da sam novac posudila. Mogla sam ga nabaviti i na drugi način. (Baca se natrag na sofu) Mogla sam ga dobiti od nekog obožavaoca. Kad neko ovako zgodno izgleda kao ja...

GOSPOĐA LINDE: Ti si šašava.

NORA: Sad si sigurno krajnje znatiželjna, Kristina.

GOSPOĐA LINDE: Slušaj, draga Noro, ti valjda nisi učinila kakvu napromišljenost?

NORA (opet se uspravi): Zar je to nepromišljenost, spasiti život svome mužu?

GOSPOĐA LINDE: Ja smatram da je to bila nepromišljenost što si bez njegovog znanja...

NORA: Ali on nije smio ništa znati! Gospode bože, zar ne možeš to da shvatiš? Nije smio da zna kako je loše njegovo stanje. Ljekari su meni došli i rekli da je njegov život u opasnosti i da ga samo boravak na jugu može da spasi. Zar misliš da nisam najprije pokušala da se na drugi način izvučem iz nepritike? Govorila sam mu o tome, kako bi mi se sviđalo da mogu kao druge mlade žene da putujem u inostranstvo. Plakala sam i preklinjala ga; govorila sam mu da bi morao pomisliti na to u kakvom sam ja stanju, pa da bude tako dobar da mi učini po volji; a onda sam nagovijesila, da bi on, valjda, mogao uzeti zajam. Ali tu je on skoro pobjesnio, Kristina. Rekao je da sam lakomislena i da je njegova dužnost kao muža da ne popušta mojim mušicama i kapricima... tako je to nazvao, čini mi se. Pa

sad, mislila sam u sebi, ti moraš biti spašen; i onda sam pronašla ovaj izlaz...

GOSPOĐA LINDE: Zar tvoj muž nije saznao od tvoga oca, da vam novac nije on poslao?

NORA: Ne, nikada. Tata je baš tih dana umro. Imala sam namjeru da njemu stvar povjerim i da ga zamolim da ništa ne oda. Ali pošto je bio tako teško bolestan... nažalost, to više nije bilo potrebno.

GOSPOĐA LINDE: A kasnije se nikad nisi povjerila svome mužu?

NORA: Ne, za ime božje, šta ti pada na pamet? Njemu koji je u tim stvarima toliko strog! A osim toga... Torvaldu, s njegovom muškom sujetom... kako bi mu mučna i ponižavajuća bila spoznaja da mi je dužan zahvalnosti. To bi potpuno poremetilo naše međusobne odnose. Naš lijepi, sretni dom ne bi više bio ono što je sada.

GOSPOĐA LINDE: Zar mu nećeš nikada reći?

NORA (zamišljeno, s polusmiješkom): Da, možda... jedanput kasnije; poslije mnogo godina, kad više ne budem tako lijepa kao sada. Ne smiješ se tome smijati. Ja samo mislim, kad me Torvald više ne bude tako mnogo volio kao sada, kad više ne bude uživao u tome da mu nešto otplešem, da se preobučem i

recitujem. Onda će možda biti dobro da imam nešto u rezervi... (Prekine se) Ah, besmislica, besmislica, besmislica! To vrijeme nikad neće doći... No, pa šta kažeš na moju veliku tajnu, Kristina? Zar nisam i ja ipak za nešto sposobna? Uostalom, možeš mi vjerovati, ta stvar mi je zadala mnogo muke. Nije mi bilo baš lako da uvijek pravovremeno izvršavam svoje obaveze. Treba, naime, da znaš, da u poslovnom životu ima nešto što se zove četvorogodišnje kamate i još nešto što zovu otplata, a novac je uvijek tako strašno teško stvoriti. Tako sam, vidiš, uvijek i stalno morala da štedim, gdje sam samo mogla. Od novca za kućanstvo nisam mogla gotovo ništa odvajati jer je Torvald morao dobro živjeti. Ni djecu nisam mogla pustiti da hodaju okolo loše odjevena; ono što dobijem za njih, mislila sam, to moram na njih i potrošiti. Slatki, dragi mališani!

GOSPOĐA LINDE: Onda si morala da smanjiš svoje vlastite potrebe, jadna Noro?

NORA: Da, naravno. Pa ja sam bila na redu. Svaki put kad bi mi Torvald dao novac za nove haljine i slično, ja ne bih potrošila ni polovinu; stalno sam kupovala ono najjeftinije i najjednostavnije. Prava je sreća što mi sve tako dobro stoji, pa Torvald ništa ne primjećuje. Ali ponekad mi je bilo vrlo teško, Kristina, jer ipak je divno biti lijepo obučen. Zar ne?

GOSPOĐA LINDE: Da, naravno.

NORA: No, a onda sam imala i druge izvore prihoda. Posljednje zime sam imala sreću da dobijem mnogo posla za prepisivanje. Tad sam se zaključavala i pisala svake večeri do duboko u noć. Ah, ponakad sam bila tako umorna, tako umorna. Ali, uprkos tome, bilo mi je ogromno zadovoljstvo da tako radim i zarađujem novac. Izgledala sam sebi skoro kao muškarac.

GOSPOĐA LINDE: I koliko si mogla otplaititi na taj način?

NORA: Pa, to ti ne mogu reći tako tačno. Znaš, vrlo je teško snaći se u takvim poslovima. Znam samo da sam plaćala koliko sam god mogla skupiti. Mnogo puta nisam ni znala kako ću. (Smiješi se) Onda bih tu sjela i zamišljala, kako se u mene zaljubio neki stari, bogati gospodin...

GOSPOĐA LINDE: Kako? Kakav gospodin?

NORA: Ah, gluposti!... i kako je on umro i kad su otvorili njegov testament, pisalo je u njemu velikim slovima: »Sav moj novac neka odmah i u gotovom bude isplaćen ljubaznoj gospođi Nori Helmer.«

GOSPOĐA LINDE: Ali, draga Noro, kakav to gospodin?

NORA: Gospode bože, zar ne shvaćaš? Pa gospodin nije postojao; tako sam to sebi zamišljala... uvijek i neprestano, kad nisam znala kako ću obezbijediti novac. Ali sad svejedno;

što se mene tiče, stari dosadni čovjek može i da ostane, gdje god je; ne zanima me više ni on ni njegov testament, jer sad je mojim brigama kraj. (Skoči) O, bože, Kristina, pa to je božanska pomisao! Biti bez briga! Sasvim, sasvim bez briga! Igrati se i skakati s djecom, imati u kući sve divno i udobno, baš onako kako Torvald voli! I zamisli, sad će proljeće sa svojim dalekim, plavim nebom! Možda možemo poći na kakav mali put. Možda ću opet vidjeti more. Ah, da, da! Kako je divno živjeti i biti sretan! (Čuje se zvono u predsoblju)

GOSPOĐA LINDE (ustaje): Zvoni; možda je najbolje da ja odem.

NORA: Ne, samo ostani. To sigurno nije posjeta meni. To neko dolazi Torvaldu...

SLUŽAVKA (u predsoblju): Oprostite, milostiva gospođo.... tu je jedan gospodin.... koji želi da govori s gospodinom advokatom.

NORA: Misliš sa gospodinom direktorom banke...

SLUŽAVKA: Da, s gospodinom direktorom banke, pa ja ne znam, jer... jer gospodin doktor je još unutra...

NORA: Ko je taj gospodin?

KROGSTAD (u predsoblju): Ja sam, milostiva gospođo.

NORA (ide mu korak u susret, uzbuđeno, poluglasno): Vi? Šta to treba da znači? O čemu vi hoćete da razgovarate s mojim mužem?

KROGSTAD: O bankovnim poslovima... tako reći. Ja imam u Akcionoj banci malo namještenje, a kako čujem, vaš muž nam je sada šef...

NORA: To su dakle...

KROGSTAD:... samo suhoparni poslovi, milostiva gospođo, ništa drugo.

NORA: Da, onda budite tako dobri pa se potrudite do kancelarije. (Pozdravi i ravnodušno zatvara vrata predsoblja; onda odlazi do peći i sjeda prema vatri)

GOSPOĐA LINDE: Noro,... ko je taj čovjek?

NORA: To je izvjesni Krogstad.

GOSPOĐA LINDE: Dakle zaista je on.

NORA: Poznaješ li tog čovjeka?

GOSPOĐA LINDE: Poznavala sam ga... nekad prije. Bio je neko vrijeme zamjenik pravobranioca u našem kraju.

NORA: Sasvim tačno.

GOSPOĐA LINDE: Kako se promjenio.

NORA: Bio je, izgleda, vrlo nesretno oženjen.

GOSPOĐA LINDE: Sad je udovac.

NORA: S mnogo djece.... Tako... sad gori vatra. (Zatvara peć i gurne stolicu za ljuljanje malo u stranu)

GOSPOĐA LINDE: Kažu da se on bavi svakakvim poslovima?

NORA: Tako? To može biti. Ja stvarno ne znam.... Ali, nećemo sad o poslovima. To je tako dosadno. (Doktor Rank dolazi iz Helmerove sobe)

DOKTOR RANK (još na vratima): Ne, ne, dragi prijatelju, ne volim da smetam; radije ću malo ući kod tvoje žene. (Zatvara vrata za sobom i ugleda gospođu Linde) O,... molim za izvinjenje, izgleda da i ovdje smetam?

NORA: Ne, uopšte ne. (Predstavlja ih) Dr Rank gospođa Linde.

RANK: Ah! Ime koje se u ovoj kući često spominje. Mislim da sam prošao pored vas na stepeništu, kad sam dolazio.

GOSPOĐA LINDE: Da, ja uz stepenice idem vrlo lagano, ne podnosim ih dobro.

RANK: Aha! Mala unutrašnja smetnja?

GOSPOĐA LINDE: Zapravo, više premorenost.

RANK: Ništa drugo? Onda ste sigurno došli u grad da se malo oporavite preko praznika?

GOSPOĐA LINDE: Došla sam da tražim posao.

RANK: Zar je posao sprobano sredstvo protiv premorenosti?

GOSPOĐA LINDE: Mora se živjeti, gospodine doktore.

RANK: Da, vrlo je rasprostranjeno mišljenje da se to mora.

NORA: No, no, doktore, pa i vi volite da živite.

RANK: Svakako, i ja. Iako patim, htio bih da ta patnja što duže potraje. I svi moji pacijenti žele to isto. A ni sa moralno oboljelim nije ništa dugačije. U ovom trenutku je baš jedan takav moralni Lazarus kod Helmera...

GOSPOĐA LINDE (prigušenim glasom): Ah!

NORA: Na koga to mislite?

RANK: Ah, to je izvjesni Krogstad... vi ne poznajete tog čovjeka. Taj je pokvaren do srži karaktera, poštovana gospođo. Ali on počinje da priča o tome kao o vrlo važnoj stvari: da on mora živjeti.

NORA: Tako?... A o čemu on to ima da razgovara s Torvaldom.

RANK: Ja stvarno ne znam. Samo sam čuo da se tiče Akcionarske banke.

NORA: Nisam znala da Krog... da taj gospodin Krogstad ima nekog posla s Akcionarskom bankom.

RANK: O, naravno, on ima tamo neku vrstu namještenja. (Gospođi Linde) Ne znam da li i tamo u vašem kraju ima takvih ljudi, koji kao bez daha trče okolo da nanjuše moralnu trulež pa da onda dotične progone za neko unosno namještenje. A zdravi se onda moraju zadovoljiti time da im gledaju kroz prste.

GOSPOĐA LINDE: Da, ali, zapravo, bolesnici imaju najviše prava da budu zbrinuti.

RANK (slegne ramenima): Eto, tu smo. Upravo takvi nazori prave od ljudskog društva bolnicu. (Nora, koja se bila zamislila,

prsne u poluglasan smijeh i zaplješće rukama) Zašto se vi tome smijete? Zna li vi uopšte šta je to društvo?

NORA: Baš me briga za to glupo društvo!! Ja se smijem nečem sasvim drugom... nečem strašno komičnom... Recite mi doktore, jesu li sada svi, koji su namješteni u Akcionarskoj banci, zavisni o Torvaldu?

RANK: To vam se čini tako strašno komično?

NORA (smiješi se i pjevucka): Pustite me samo, pustite me samo! (Šeta po sobi tamo-amo) Ah, pomisao da mi... da Torvald ima tako veliki uticaj na tako mnogo ljudi je, zaista, zabavna. (Vadi kesicu iz tašne) Doktore, izvolite bombončić?

RANK: Gle, bombona! Mislim da je to ovdje prokrijumčarena roba.

NORA: Da, svakako... ali ove mi je Kristina poklonila.

GOSPOĐA LINDE: Kako? Ja?

NORA: No, no, ništa se ne boj. Ti nisi mogla znati da je to Torvald zabranio. Treba, naime, da znaš, da se on boji da time ne pokvarim zube. Ah, šta! Jednom ko nijednom! Zar ne, doktore? Evo, izvolite! (Stavlja mu bombon u usta) I tebi Kristina. I meni još jedan, samo jedanm najviše dva. (Opet

hoda okolo) Sad sam iznad svega sretna. Ima samo još jedna stvar na svijetu, što bih ja strašno željela.

RANK: A to je?

NORA: Strašno bih željela da nešto rekнем, ali da to i Torvald čuje.

RANK: Pa što to ne reknете?

NORA: Ne, ne smijem. To je tako ružno.

GOSPOĐA LINDE: Ružno?

RANK: Pa, onda i nije baš preporučljivo. Ali nama ipak možete. No šta biste vi to tako rado rekli, da i Torvald čuje?

NORA: Strašno bih voljela da kažem: U božju mater!

RANK: Jeste li poludjeli?

GOSPOĐA LINDE: Ali, Noro!

RANK: Pa recite. Evo njega.

NORA (sakriva bombone): Pst! Pst! Pst!

HELMER (dolazi s mantilom preko ruke i šeširom u ruci, iz svoje sobe)

NORA (ide mu u susret): No, dragi Torvalde, jesi li ga se riješio?

HELMER: Da, otišao je.

NORA: Mogu li te upoznati... to je Kristina. Danas je doputovala.

HELMER: Kristina? Izvinite, ali ja ne znam...

NORA: Gospođa Linde, dragi Torvalde, gospođa Kristina Linde.

HELMER: Ah, tako. Vjerovatno prijateljica iz mladosti moje supruge?

GOSPOĐA LINDE: Da, mi se poznajemo od ranije.

NORA: I zamisli, ona je prešla dalek put da bi govorila s tobom.

HELMER: Kako to?

GOSPOĐA LINDE: To baš ne...

NORA: Kristina je, naime, izvanredno vješta u kancelarijskim

poslovima. I sad bi jako voljela da radi pod nadzorom nekog sposobnog čovjeka, i da nauči još više nego što zna...

HELMER: Vrlo pametno, gospođo Linde.

NORA: I kad je sada čula da si ti postao direktor banke...
brzjav je to razglasio... doputovala je ovamo što je mogla brže
i... Zar ne, Torvalde, meni za ljubav ti ćeš već nešto učinit za
Kristinu? Hoćeš?

HELMER: Pa sad, to ne bi bilo nemoguće, vi ste,
pretpostavljam, udovica?

GOSPOĐA LINDE: Da.

HELMER: I poznajete kancelarijske poslove?

GOSPOĐA LINDE: Da, prilično.

HELMER: No, onda je vrlo vjerovatno da vam mogu naći neko
namještenje...

NORA (plješće rukama): Vidiš li, vidiš li?

HELMER: Naišli ste baš u pravom trenutku, gospođo Linde.

GOSPOĐA LINDE: Kako da vam zahvalim?

HELMER: To nije potrebno. (Oblači mantil) Ali danas me morate izviniti.

RANK: Čekaj, idem i ja. (Donosi iz predsoblja svoj krzneni kaput i grije ga na peći)

NORA: Nemoj ostati dugo, dragi Torvalde.

HELMER: Samo jedan sat, neću duže.

NORA: Ideš i ti, Kristina?

GOSPOĐA LINDE (oblači kaput): Da, moram sad ići da potražim kakvu sobu.

HELMER: Onda možda možemo zajedno niz ulicu.

NORA (pomaže joj): Kako je glupo što mi nemamo više prostora. Ali nemoguće je da te...

GOSPOĐA LINDE: Šta ti pada na pamet! Adieu, draga Noro, i hvala ti za sve.

NORA: Doviđenja! Večeras ćeš, naravno, doći. I vi, takođe, doktore. Šta? Ako se budete dobro osjećali? Naravno da ćete se osjećati dobro! Samo se sad dobro zamotajte.

(U opštem razgovoru idu u predsoblje. Na stepeništu se čuju dječiji glasovi)

NORA: Evo ih, evo ih! (Ona potrči i otvara. Ana-Mari dolazi sa djecom) Unutra, samo unutra! (Saginje se i ljubi ih)
Moji slatki, jedini! Pogledaj ih, Kristina! Zar nisu dražesni?

RANK: Ne pričajte ovdje na propuhu.

HELMER: Dođite, gospođo Linde. Sad ovdje postaje neizdržljivo za svakoga ko nije majka!

(Rank, Helmer i gospođa Linde odu niz stepenice, dadilja s djecom u sobu. Za njima i Nora, pošto je zatvorila vrata predsoblja)

NORA: Kako mi izgledate svježije i veselo. Pa kakve to crvene obraze imate? Kao jabuke i ružice. (Djeca cijelo vrijeme neprestano razgovaraju s njom) Jeste li se dobro zabavljali? Pa to je divno! Ah... ti si Emi i Boba vozio na sankama? Zamisli! Da, ti si pravi dečko, Ivore. Daj mi je malo, Ana-Mari! Moju slatku, malu lutkicu! (Uzima od dadilje najmanje dijete i pleše s njim) Da, da! Mama će plesati i sa Bobom. Šta? I grudvali ste se? O, što i ja nisam bila s vama! Pusti, ja ću je sama svući, Ana-Mari. Pusti samo, to mi je zadovoljstvo. Idi ti samo u dječju sobu. Ti izgledaš tako smrznuto. Na peći je topla kafa za tebe. (Dadilja odlazi u sobu lijevo. Nora uzima od djece kapute i kape i baca ih naokolo, a djeca neprestano pričaju) Ah, šta?

Tjerao vas je neki veliki pas? Ali nije vas ugrizao? Ne, takve male lijepe lutkice, psi ne ujedaju. Ne gledaj pakete, Ivore! Šta je to? E, kad bi vi znali! Ah, nemoj, ne, unutra je nešto ružno. Je li? Hoćete da se igramo? Šta ćemo se igrati? Skrivanja? Neka se Bob prvi sakrije. Ja? Dobro, onda ću se ja prva sakriti. (Ona i djeca se igraju uz vrisku i smijeh po sobi i susjednoj prostoriji lijevo. Najzad se Nora sakrije pod sto. Djeca jure okolo, traže, ali ne mogu da je nadu. Onda čuju njen prigušen smijeh, jure do stola, podižu stolnjak i vide je. Burno klicanje. Ona ispuže napolje, kao da hoće da ih uplaši. Nova vrisaka. Sada se vrata napola otvore i ukaže se Krogstad. On malo pričeka. Igra se nastavlja)

KROGSTAD: Oprostite, gospođo Helmer...

NORA (prigušeno vrisne, okrene se i napola skoči): Ah! Šta hoćete vi?

KROGSTAD: Oprostite... vrata na stubištu bila su samo pritvorena; mora da je neko zaboravio da ih zaključa.

NORA (ustaje): Moj muž nije kod kuće, gospodine Krogstad.

KROGSTAD: To znam.

NORA: Tako... pa šta onda hoćete ovdje?

KROGSTAD: Da s vama malo porazgovaram.

NORA: Sa...? (Djeci, tiho) Idite tamo kod Ane-Mari Šta? Ne, strani gospodin neće mami ništa učiniti. Kad on ode, igraćemo se dalje. (Ona odvodi djecu u sobu lijevo i zatvara za njima vrata) (nemirno, napeto) Hoćete da govorite sa mnom?

KROGSTAD: Svakako.

NORA: Danas ali ovo još nije prvi.

KROGSTAD: Ne, ali je Badnjak. Od vas samih zavisi, kakav će vam biti Božić!

NORA: Šta hoćete vi? Danas ja apsolutno ne mogu...

KROGSTAD: O tome zasad nećemo govoriti. Radi se o nečem drugom. Valjda imate trenutak vremena?

NORA: O, da, sigurno, vremena imam, iako...

KROGSTAD: Dobro. Sjedio sam u restoranu Olsen i vidio vašeg muža kako ide preko ulice...

NORA: Da.

KROGSTAD:... s jednom damom.

NORA: I šta dalje?

KROGSTAD: Smijem li nešto upitati: je li ta dama izvjesna gospođa Linde?

NORA: Da.

KROGSTAD: Ona nije dugo ovdje?

NORA: Od jutros.

KROGSTAD: To je sigurno vaša dobra prijateljica?

NORA: Da, jeste. Ali ja ne razumijem...

KROGSTAD: I ja sam je nekad poznavao.

NORA: To znam.

KROGSTAD: Tako? Vi ste, dakle, upućeni u tu stvar? To sam i mislio. Smijem li vas, dakle, kratko i jasno upitati: hoće li gospođa Linde biti namještena u Akcionarskoj banci?

NORA: Gospodine Krogstad, kako vi to sebi dozvoljavate da mene ispitujete?! Vi, jedan potčinjeni moga muža? Ali kad me već pitate, onda znajte: da, gospođa Linde će biti namještena. I ja sam se lično zauzela za nju, gospodine Krogstad. Eto, sad znate.

KROGSTAD: Dakle, dobro sam pretpostavio.

NORA (hoda po sobi tamo-amo): Moj bože, pa imam, valjda, nekog uticaja! Ako sam žena, to još ne znači da... A ako se neko nalazi u potčinjenom položaju, onda treba da se čuva, gospodine Krogstad, da ne uvrijedi nekoga, koji... hm...

KROGSTAD:... ima uticaja?

NORA: Svakako.

KROGSTAD (promijenjenim tonom): Gospođo Helmer, hoćete li biti tako dobri da upotrijebite svoj uticaj u moju korist?

NORA: Kako? Šta mislite time?

KROGSTAD: Hoćete li biti tako dobri da se pobrinete da ja svoj potčinjeni položaj u banci zadržim?

NORA: Šta to znači? Ko hoće da vam oduzme vaše mjesto?

KROGSTAD: Ah, preda mnom ne morate igrati naivku. Meni je potpuno jasno da vašoj prijateljici ne može biti prijatno da se izloži susretima sa mnom, a sad već shvatam i to, kome imam da zahvalim što hoće da me otjeraju.

NORA: Ali ja vas uvjeravam...

KROGSTAD: Da, da, da, kratko i jasno: još ima vremena i ja vam savjetujem da iskoristite svoj uticaj i da to spriječite.

NORA: Ali, gospodine Krogstad, ja nemam nikakvog uticaja...

KROGSTAD: Ne? Mislim da sam upravo čuo i to iz vaših vlastitih usta...

NORA: To niste smjeli tako shvatiti. Kako samo možete pomisliti da ja imam takav uticaj na moga miuža?!

KROGSTAD: Ah, ja poznajem vašeg muža iz studentskih dana. Ne mislim da je gospodin direktor banke čvršći od ostalih muževa.

NORA: Ako budete s potcjenjivanjem govorili o mome mužu, pokazaću vam vrata.

KROGSTAD: Vi ste hrabri, milostiva gospođo.

NORA: Ja se vas više ne bojim. Odmah poslije Nove godine oslobodiću se čitave te brige.

KROGSTAD: Sad me slušajte, milostiva gospođo. U slučaju potrebe, ja ću se boriti na život i smrt, da sačuvam to svoje malo mjesto u banci.

NORA: Tako i izgleda.

KROGSTAD: Ne samo zbog prihoda. Do njih mi je najmanje stalo. Radi se o nečem drugom... No, da... moraću sve reći! Vidite... ovo je: Vama je, sigurno, kao i čitavom svijetu poznato, da sam ja prije više godina učinio jednu nepromišljenost.

NORA: Mislim da sam čula tako nešto.

KROGSTAD: Stvar nije stigla do suda. Ali od tog trenutka meni su najedanput sva vrata bila zatvorena. Onda sam se bacio na poslove, koje vi već poznajete. Nešto sam morao početi, a mogu da kažem da nisam bio od onih najgorih. Ali sad se moram iz svega toga izvući. Moji sinovi rastu i njima za ljubav moram pokušati da opet zadobijem onoliko građanskog ugleda koliko je to moguće. Ovo mjesto u banci mi je bilo, tako reći, prva stepenica. A sada hoće vaš muž da me nogom gurne sa stepeništa, pa da opet dospijem u blato.

NORA: Ali za ime boga, gospodine Krogstad, to apsolutno nije u mojoj moći da vam pomognem.

KROGSTAD: Zato što nećete. Ali ja imam sredstva da vas prisilim.

NORA: Vi, valjda, nećete reći mom mužu da sam vam dužna onaj novac?

KROGSTAD: Hm, a kad bih mu rekao?

NORA: To bi bilo sramno od vas. (Prigušuje suze) Tu tajnu, koja je moja radost i moj ponos... to da on sazna na tako ružan i neukusan način? Da sazna od vas? Izložili biste me najstrašnijim neugodnostima...

KROGSTAD: Samo neugodnostima?

NORA (žestoko): Ali samo vi to učinite! Vi sami ćete od toga imati najviše štete; onda će tek moj muž vidjeti kakav ste vi zao čovjek. I tek tada nećete moći zadržati svoje mjesto!

KROGSTAD: Pitao sam: bojite li se vi to samo domaćih neugodnosti?

NORA: Ako to moj muž i sazna, on će, naravno, ostatak svote odmah platiti i onda više nemamo s vama nikakvog posla.

KROGSTAD (priđe korak bliže): Slušajte me, gospođo Helmer... vi ili nemate dobro pamćenje ili nemate pojma o poslovima. Moram vam čitavu stvar malo temeljitije rastumačiti.

NORA: Kako to?

KROGSTAD: Kad je vaš muž bio bolestan, došli ste kod mene da posudite dvjesta talira.

NORA: Nisam znala nikog drugog.

KROGSTAD: Ja sam obećao da ću vam taj novac nabaviti...

NORA: Pa i nabavili ste mi...

KROGSTAD: Ja sam obećao da ću vam taj novac nabaviti pod izvjesnim uslovima. Vi ste tada bili tako zaokupljeni bolešću svaga muža i tako obuzeti željom da dobijete novac za put, da sporednim stvarima niste poklanjali nikakve pažnje. Zato je vrlo uputno da vaš na njih podsjetim. Pa, dakle, ja sam obećao da ću vam nabaviti taj novac uz obveznicu koju sam ja sastavio.

NORA: I koju sam ja potpisala.

KROGSTAD: Dobro. Ali tome sam još dalje dodao nekoliko redova, prema kojima vaš otac jamči za dug. Ove redove morao je vaš otac potpisati.

NORA: Morao? Pa on ih jeste potpisao.

KROGSTAD: Datum sam bio ostavio in blanco. To je značilo da

vaš otac sam treba da naznači dan kada je papir potpisao.
Sjećate li se, milostiva gospođo?

NORA: Da, čini mi se...

KROGSTAD: Potom sam obveznicu predao vama, da je poštom pošaljete vašem ocu. Zar nije bilo tako?

NORA: Da.

KROGSTAD: I to ste vi, naravno, odmah i učinili, jer ste mi već nakon pet-šest dana donijeli papir natrag sa potpisom vašeg oca. Onda sam vam isplatio iznos.

NORA: Pa da. Zar vam nisam tačno otplaćivala?

KROGSTAD: Tako, prilično... Ali, da se vratimo na ono o čemu smo govorili... to je bilo teško vrijeme za vas, milostiva gospođo.

NORA: Da, bilo je.

KROGSTAD: Vaš otac je sigurno ležao teško bolestan?

NORA: Ležao je na smrtnoj postelji.

KROGSTAD: I umro je brzo.

NORA: Da.

KROGSTAD: Recite mi, gospođo Helmer, znate li, slučajno, dan smrti vašeg oca? Datum, mislim.

NORA: Tata je umro 29. septembra.

KROGSTAD: Sasvim tačno. Za to sam se raspitao. I zato sebi nikako ne mogu da objasnim... (Vadi neki papir) jednu čudnovatu okolnost.

NORA: Kakvu čudnovatu okolnost? Ja ne znam...

KROGSTAD: Čudnovatu okolnost, milostiva gospođo, da je vaš otac ovu obveznicu potpisao tri dana poslije svoje smrti.

NORA: Kako? Ne razumijem...

KROGSTAD: Vaš otac je umro 29. septembra. A pogledajte ovdje, ovdje je potpis vašeg oca datiran sa 2. oktobrom. Zar to nije čudnovato, milostiva gospođo? (Nora šuti). Pada u oči, takođe, da riječi »2. oktobar« i broj godine ne odaju rukopis vašeg oca, već više jedan drugi rukopis koji mi se čini poznat. No, to se već da objasniti. Vaš otac je mogao zaboraviti da datira svoj potpis i onda je mogao neko drugi staviti datum otprilike, prije nego što je saznao za njegovu smrt. U tome nema ništa loše. Važan je potpis imena, a taj je, valjda, pravi,

gospođu Helmer? Vaš otac je ipak vlastoručno ovdje potpisao svoje ime?

NORA (poslije kraće pauze, zabaci glavu i pogleda ga prkosno): Ne, to nije tako: ja sam potpisala tatino ime.

KROGSTAD: Oho, milostiva gospođo, znate li vi da je to jedno opasno priznanje?

NORA: Zbog čega? Pa vi ćete uskoro dobiti svoj novac.

KROGSTAD: Dozvolite mi jedno pitanje... zbog čega niste taj dokument poslali svom ocu?

NORA: Bilo je nemoguće. Pa tata je ležao bolestan. Da sam ga zamolila za potpis, morala bih mu i kazati za šta mi je novac potreban. A kako sam tako teškom bolesniku mogla kazati da je život mog muža u životnoj opasnosti? To je bilo sasvim nemoguće.

KROGSTAD: Onda bi za vas bio bolje da ste odustali od puta u inostranstvo.

NORA: Ne, i to je bilo nemoguće. Taj put je trebalo da spasi život mome mužu... od toga nisam mogla odustati.

KROGSTAD: Ali zar niste pomislili da ste time mene prevarili?

NORA: Na to se nikako nisam mogla obazirati. Vi me se apsolutno niste ticali. Nisam vas mogla podnijeti jer ste bili tako bezdušni i stvarali mi toliko teškoća, iako ste znali kako je opasno bilo stanje moga muža.

KROGSTAD: Gospođo Helmer, vi očigledno nemate jasne predstave o tome šta ste skrivili. A ja vam mogu reći: ono što sam ja nekada učinio i što je pokopalo čitav moj građanski ugled, nije bilo ništa veće ni gore.

NORA: Vi? Vi mi, valjda, nećete pričati kako ste poduzeli nešto hrabro da biste spasi život svoje žene?

KROGSTAD: Zakoni ne pitaju za razloge.

NORA: Onda to moraju biti vrlo loši zakoni.

KROGSTAD: Loši ili ne... ako ja ovaj komad papira predam sudu, vi ćete biti osuđeni prema tim zakonima.

NORA: Ne vjerujem u to ni sada ni nikada! Zar da kći nema pravo da svog starog na smrt bolesnog oca poštedi od brige i straha? Zar žena nema pravo da svom mužu spasi život? Ja ne poznajem dobro zakone, ali ja sam uvjerena da u njima sigurno negdje stoji da je tako nešto dozvoljeno. I o tome vi ništa ne znate, vi koji ste pravobranilac? Vi ste loš pravnik, gospodine Krogstad.

KROGSTAD: Može biti. Ali, zar ne, u poslove... u takve poslove kakve smo mi imali, u te se razumijem sasvim dobro? U redu. Radite vi sada šta vas je volja. Ali ovo ću vam reći: ako ja još jedanput budem izopćen, onda ćete mi i vi praviti društvo. (On pozdravlja i odlazi kroz predsoblje)

NORA (jedan trenutak zamišljena, onda zabaci glavu): Ah, šta! On hoće da me zaplaši! Tako glupa ipak nisam. (Počne slagati dječije kapute, a onda zastane) Ali? Ne, pa to je nemoguće! Pa ja sam to učinila iz ljubavi.

DJECA (lijevo na vratima): Mama, onaj strani gospodin je upravo izašao iz kuće.

NORA: Da, da, znam. Ali nemojte nikome govoriti o strancu. Pjesmu ću ti otpjevati... otplesati...

DJECA: Ne, mama. A hoćeš li se sad opet igrati s nama?

NORA: Ne, ne, sada ne.

DJECA: Ali, mama, pa obećala si!

NORA: Da, ali sad ne mogu! Idite, imam suviše mnogo posla. Idite, idite, moja draga, slatka djeco. (Ona ih s mnogo ljubavi gura u susjednu sobu, zatvara vrata i sjeda na sofu; uzima vez i uradi nekoliko uboda iglom, pa opet zastane) Ne! (Odbaci vez,

ustane, ode do predsoblja i vikne) Helena! Jelku! (Ode lijevo do stola i otvori ladicu, pa opet zastane) Ne, pa to je sasvim nemoguće!

SLUŽAVKA (S jelkom): Gdje da je stavim, milostiva gospođo?

NORA: Tamo usred sobe.

SLUŽAVKA: Treba li još šta da donesem?

NORA: Ne, hvala, imam sve što mi treba. (Djevojka postavi jelku i izađe. Nora počinje da kiti drvce) Ovdje će doći svijeće, a tu cvjetovi... Taj odvratani čovjek! Besmislica, besmislica, besmislica! Sve je u najboljem redu. Božićno drvce treba da je lijepo. Sve ću učiniti da tebe obradujem, Torvalde, nešto ću ti otpjevati... otplesati...

HELMER (dolazi izvana sa spisima u ruci)

NORA: Ah, već se vraćaš?

HELMER: Da. Je li ko bio ovdje?

NORA: Ovdje? Ne.

HELMER: Čudno. Vidio sam kako Krogstad izlazi iz kuće.

NORA: Tako?... Ah, tačno, Kragstad... taj je bio za trenutak ovdje.

HELMER: Noro, već vidim na tebi: on je bio ovdje i molio te da progovoriš koju dobru riječ za njega.

NORA: Da.

HELMER: I da to uradiš kao iz vlastite pobude, a da meni prešutiš da je on bio ovdje. Zar te nije i to zamolio?

NORA: Da, Torvalde, ali...

HELMER: Noro, Noro, i u tako nešto si se mogla upustiti? Zar da s takvim čovjekom vodiš razgovore i još mu daješ obećanja? A meni povrh toga da govoriš neistinu?

NORA: Neistinu?

HELMER: Zar nisi rekla da niko nije bio ovdje? (Prijeti joj prstom) To moja ptica pjevačica više nikad ne smije uraditi. Moja ptica smije cvrkutati samo čistog kljuna... nikakvih krivih tonova! (Hvata je oko struka) Zar ne mora tako biti? Da... znao sam. (Pušta je) A sad nećemo više o tome. (Sjeda ispred peći) Ah, kako je ovdje toplo i ugodno. (Lista po spisima)

NORA (zaposlena oko jelke, poslije kraće pauze): Torvalde!

HELMER: Da?!

NORA: Strašno se radujem prekosutrašnjem kostimiranom balu kod Stanborgovih.

HELMER: A ja sam strašno radoznao čime ćeš me ti iznenaditi.

NORA: Ah, to je baš glupo!

HELMER: Šta?

NORA: Pa ništa mi zgodno ne pada na pamet. Sve mi je nekako glupo i bezizražajno.

HELMER: Zar je Norica došla do te spoznaje?

NORA (iza njegove stolice s rukama na naslonu): Imaš li jako mnogo posla, Torvalde?

HELMER: Ah...

NORA: Kakvi su to papiri?

HELMER: Bankovni.

NORA: Već?

HELMER: Dobio sam punomoć od ranije direkcije da izvršim potrebne izmjene u personalu i poslovnom planu. Za to moram da iskoristim ovu božićnu sedmicu. Hoću da sve bude u redu do Nove godine.

NORA: Zbog toga je, dakle, jadni Krogstad...

HELMER: Hm.

NORA (još se naslanja na naslon stolice, polako ga gladi po zatiljku): Da nemaš tako mnogo posla, zamolila bih te za jednu vrlo veliku uslugu, Torvalde?

HELMER: Da čujem. Šta bi to bilo?

NORA: Niko nema tako fini ukus kao ti. Jako bih voljela da lijepo izgledam na kostimiranom balu. Torvalde, zar mi ne bi mogao pomoći i savjetovati u šta da se presvučem i kakav kostim da napravim?

HELMER: Aha, mala svojeglavica je u potrazi za anđelom-spasiocem?

NORA: Da, Tarvalde, bez tvoje podrške neću to znati da izvedem.

HELMER: Pa, lijepo; razmisliću o tome. Već ćemo nešto izmisliti.

NORA: Ah, to je divno od tebe. (Ode ponovo do božićnjeg drvceta. Pauza) Kako su lijepi ovi crveni cjetovi.... Reci, da li je zaista tako strašno to što je skrivio ovaj Krogstad?

HELMER: Krivotvorio je potpise. Imaš li uopšte pojma, šta to znači?

NORA: Zar to nije mogao učiniti iz nevolje?

HELMER: Da, ili... kako mnogi čine... iz lakomislenosti. No, nisam ja tako bezdušan da nekoga osudim zbog jednog jedinog takvog djela.

NORA: Ne... zar ne, Torvalde?

HELMER: Mnogi takvi se moralno opet uzdignu, ako otvoreno priznaju svoju krivicu i kaznom je okaju.

NORA: Kaznom?

HELMER: Ali Krogstaid nije krenuo tim putem. On se izvlačio spletkama i prevarama; i upravo to ga je moralno upropastilo.

NORA: Misliš li da...?

HELMER: Pa pomisli samo kako takav čovjek, svjestan svoje krivice, mora na sve strane da laže i petlja i da se pretvara. Kako i pred svojim najbližima, čak i pred svojom ženom i djecom mora da nosi masku. Pred djecom, Noro, to je najužasnije.

NORA: Zašto?

HELMER: Zato što takav zadah laži unosi u cijelu porodicu zarazu i bolest. Vazduh koji djeca udišu u takvoj kući ispunjen je klicama zlih djela.

NORA: Jesi li siguran u to?

HELMER: Zlato moje, to sam kao advokat više puta zapazio. Gotovo svi rano iskvareni ljudi imali su lažljive majke.

NORA: Zašto baš... majke?

HELMER: Najčešće to dolazi od majki. Ali, zapravo, i očevi mogu da djeluju na isti način. To je svakom pravniku vrlo dobro poznato. A ipak: je taj Krogstad bio u stanju da godinama lažima i pritvornošću truje svoju vlastitu djecu; i zato ga ja smatram moralno propalim. (Pruž a joj ruku) I zato, moja draga mala Nora, mora meni obećati da se neće miješati u njegove stvari. Ruku ovamo! No, no. Šta je sad? Daj mi ruku! Tako. Tako je u redu. Uvjeravam te da bi mi bilo nemoguće i da radim

s njim zajedno. U blizini takvih ljudi spopada me doslovno fizičko gađenje.

NORA (izvuče svoju ruku i ode na drugu stranu jelke): Kako je ovdje toplo. A ja imam tako mnogo da radim.

HELMER (ustaje i skuplja svoje papire): Da, i ja moram za sto, da još nešto pročitam. A moram razmislim i o tvojoj maski. Možda čak imam nešto na skladištu, što bi se moglo u zlatnom papiru objesiti na božićnje drvce. (Stavlja ruku na njenu glavu) O, ti moja ljubljena ptičice pjevačice! (Odlazi u svoju sobu i zatvara za sobom vrata)

NORA (tiho, nakon kraće pauze): Ah, šta! To ne može biti tako. To je nemoguće. To mora biti nemoguće.

DADILJA (lijevo na vratima): Djeca lijepo mole smiju li doći mami.

NORA: Ne, ne, ne! Ne mogu meni! Ostani ti kod njih, Ana-Mari.

DADILJA: Da, da, milostiva gospođo. (Zatvara vrata)

NORA (blijeda od straha): Ja da svoju djecu kvarim! Da im trujem dom! (Kratka pauza; diže glavu) To nije istina. To nikad ne može biti istina!

DRUGI ČIN

Ista soba. U uglu kod klavira božićnje drvce, opustjelo, poskidanih ukrasa i dogorjelih svijeća. Na sofi leže Norin šešir i kaput. Nora je sama u sobi, nemirno hoda tamo-amo; konačno zastaje kraj sofe i uzima kaput.

NORA (opet spušta kaput): Neko dolazi. (Ode do vrata, oslušne) Ne, nije niko. Naravno, danas na prvi dan Božića niko ne dolazi. Ali, možda... (Otvora vrata i gleda napolje) Ne, nema ništa u sandučetu za poštu. Prazno je. (Hoda kroz sobu) Ah, besmislica! On to nije mislio ozbiljno! Tako nešto se ne može dogoditi. To je nemoguće. Pa ja imam troje male djece. (Dadilja dolazi iz lijeve sobe sa velikom kartonskom kutijom)

DADILJA: Najzad sam našla kutiju sa kostimom za bal pod maskama.

NORA: Lijepo. Stavite je na sto.

DADILJA (uradi): Ali kostim nije uređen.

NORA: Ah, kad bih ga mogla istrgati u sto hiljada komadića!

DADILJA: Ali ne! Možete ga vrlo lijepo popraviti. Samo malo strpljenja!

NORA: Da, idemo po gospođe Linde da mi pomogne.

DADILJA: Opet izlazite? Po ovako ružnom vremenu? Gospođo Noro, vi ćete se prehladiti - razboljeti.

NORA: To još ne bi bilo ono najgore... Šta rade djeca?

DADILJA: Jadni orlići, igraju se sa svojim božićnim darovima.

NORA: Pitaju li često za mene?

DADILJA: Pa, navikli su na to da im je majka uvijek oko njih.

NORA: Da, ali, Ana-Mari ubuduće više neću moći da budem tako mnogo sa njima kao do sada.

DADILJA: No, mala djeca se naviknu na sve.

NORA: Misliš? Vjeruješ li da bi oni svoju mamu zaboravili, kad bih ja sasvim otišla?

DADILJA: Bože sačuvaj, sasvim otišla!

NORA: Reci mi, Ana-Mari, često sam o tome mislila, kako si ti imala srca da svoje dijete prepustiš tuđim ljudima?

DADILJA: Ali morala sam to, ako sam htjela da budem dadilja maloj Nori.

NORA: Da, ali da li si to htjela?

DADILJA: Da, kad sam dobila tako dobro mjesto. Sirota djevojka, koja se unesrećila mora se tome još i radovati. Jer, onaj pokvareni čovjek nije baš ništa činio za mene.

NORA: Ali tvoja kći te je sigurno zaboravila?

DADILJA: Ah, ne, nije. Pisala mi je kad je bila na krizmi, i poslije kad se udala.

NORA (zagrlji je): Moja stara Ana-Mari! Ti si mi bila tako dobra majka, kad sam bila mala!

DADILJA: Jadna mala Nora nije ni imala druge majke osim mene.

NORA: I ako moja djeca ne budu više imala druge, ja znam dobro da ćeš im ti... Ah, besmislice, besmislice, besmislice! (Otvora kartonsku kutiju) Idi tamo njima. Sad moram... vidjećeš, kako ću sutra biti lijepa.

DADILJA: Da, na čitavom balu neće niko biti tako lijep kao gospođa Nora (ode lijevo).

NORA (počinje raspakivati kutiju, ali opet sve odbaci): Ah, kad bih samo smjela izaći! Samo da niko ne dođe! Da se u

međuvremenu u kući ništa ne dogodi. Ah, besmislica. Pa ko da dođe? Ne treba da mislim na to. Sad da očetkam muf. Pa lijepe rukavice. Lijepe rukavice. Samo mirno! Samo mirno! Jedan - dva - tri - četiri - pet - šest - (Krikne) Ah, evo ih dolaze (Hoće na vrata, ali zastaje neodlučno) (Gospođa Linde ulazi iz predsoblja gdje je ostavila šešir i kaput) Ah, ti si to, Kiristina. Nema nikog drugog napolju? Kako je dobro, što si došla.

GOSPOĐA LINDE: Čula sam da si bila kod mene i da si me tražila.

NORA: Da, baš sam tuda prolazila. Moraš mi nešto pomoći. Sjednimo na sofu. Dakle, čuj! Sutra je gore kod konzula Stenborga bal pod maskama pa Torvald hoće da se ja preobučem u napolitansku ribarsku djevojku i da plešem tarantelu, koju sam naučila na Kapriju.

GOSPOĐA LINDE: Vidi, vidi, pa ti ćeš, dakle, izvesti malu predstavu?

NORA: Da, Torvald misli da bih trebala. Evo, tu je kostim. Torvald mi ga je poručio u Italiji; ali sad je sve tako potrgano da ni sama ne znam...

GOSPOĐA LINDE: To ćemo već urediti. Samo se rub na nekoliko mjesta isparao. Imaš li iglu i konca? Tako, to je sve što nam treba.

NORA: O, kako je to lijepo od tebe.

GOSPOĐA LINDE (šije): Dakle, sutra ćeš biti kostimirana? Znaš šta, Noro, onda ću doći samo na trenutak, da te vidim u punom sjaju. Ali ja sam sasvim zaboravila da ti zahvalim za sinoćnje ugodno veče.

NORA (ustaje i hoda po sobi tamo-amo): Ah, meni sinoć nije bilo tako ugodno kao inače. Trebalo je da prije dođeš u grad, Kristina... Da, Torvald stvarno umije kuću učiniti ugodnom i prijatnom.

GOSPOĐA LINDE: A i ti, mislim, ništa manje. Nisi ti uzalud kći svoga oca. Ali, reci mi, je li doktor Rank uvijek tako neraspaložen kao juče?

NORA: Ne, juče je to bilo naročito upadno. Uostalom, on ima neku vrlo opasnu bolest. Njemu se, jadniku, suši kičma. Moraš, naime, znati, da je njegov otac bio odvratna čovjek, jurio je za ženama i tako dalje, i od toga je, sigurno razumiješ, njegov sin još od djetinjstva bolestan.

GOSPOĐA LINDE (ispusti šivanje u krilo): Ali draga, dobra Noro, odakle ti znaš takve stvari?

NORA (šeta tamo-amo): Eh, kad imaš troje djece, onda te ponekad posjećuju žene, žene koje su u izvjesnom smislu napola doktori, i one ti onda ispričaju ovo i ono.

GOSPOĐA LINDE (opet šije; kratka pauza): Dolazi li gospodin doktor Rank svaki dan kod vas u kuću?

NORA: Svaki božji dan. Pa on je Torvaldov najbolji prijatelj iz mladosti. I moj dobar prijatelj, takođe. Doktor, tako reći, pripada porodici.

GOSPOĐA LINDE: Ali reci mi, je li taj čovjek iskren? Mislim, dijeli li rado ljudima komplimente?

NORA: Baš naprotiv. Kako ti je to palo na pamet?

GOSPOĐA LINDE: Kad si me juče predstavila njemu, tvrdio je da se moje ime ovdje u kući često čuje. Ali kasnije sam primijetila da tvoj muž, zapravo, pojma nema ko sam ja. Kako je mogao onda gospodin doktor Rank...?

NORA: Da, to je sasvim tačno, Kristina. Vidiš, Torvald me tako neopisivo voli i zato hoće da me ima, kako on kaže, sasvim i samo za sebe. U prvo vrijeme je bio gotovo ljubomoran, ako bih ja u kući samo spomenula neke ljude koje volim. Onda sam to, naravno, prestala. Ali s doktorom često govorim o meni, jer on to rado sluša.

GOSPOĐA LINDE: Slušaj, Noro, ti si u mnogim stvarima još dijete. Ja sam koju godinu starija od tebe i imam nešto više

iskustva. Nešto ću ti reći: pokušaj da okončaš tu stvar sa doktorom Rankom.

NORA: Da okončam - kakvu to stvar?

GOSPOĐA LINDE: No, uopšte molim. Juče si nešto pričala o nekom bogatom obožavaocu, koji bi ti mogao nabaviti novac...

NORA: Da, o nekom koji, nažalost, ne postoji. Šta dalje?

GOSPOĐA LINDE: Da li je doktor Rank bogat?

NORA: Da, jeste.

GOSPOĐA LINDE: I nema nikog o kome se mora brinuti?

NORA: Nikog. Ali...?

GOSPOĐA LINDE: A on svakodnevno dolazi u vašu kuću?

NORA: Pa, čula si.

GOSPOĐA LINDE: Kako može taj fini čovjek biti tako nametljiv?

NORA: Ja te apsolutno ne razumijem.

GOSPOĐA LINDE: Ne pretvaraj se, Noro. Misliš li, možda, da ja nisam pogodila od koga si ti posudila hiljadu dvjesto talira?

NORA: Jesi li ti pri sebi? Kako možeš tako nešto pomisliti? To je prijatelj naše kuće, koji nas svaki božji dan posjećuje. Kakva bi to bila užasno neugodna situacija!

GOSPOĐA LINDE: Dakle, stvarno to nije on?

NORA: Ne, zaista nije. Ni za trenutak nisam došla na tu misao. Tada on nije ni imao novaca za posuđivanje, tek kasnije ga je naslijedio.

GOSPOĐA LINDE: Pa, mislim da je to bila sreća za tebe, draga moja Noro.

NORA: Ne, da zamolim doktora - to mi nikad u životu ne bi palo na pamet. - Uostalom, čvrsto sam uvjerena, da kad bih ga zamolila, onda...

GOSPOĐA LINDE: Ti to, naravno, nećeš učiniti.

NORA: Naravno da neću. Ne mogu da vjerujem, ne mogu da zamislim, da bi moglo biti potrebno. Ali sam sasvim sigurna: ako bih govorila s doktorom...

GOSPOĐA LINDE: Iza leđa svoga muža?

NORA: Ja se moram izvući iz one druge stvari - i to se događa iza njegovih leđa. Ja se moram izvući iz toga.

GOSPOĐA LINDE: Da, da, to sam ti rekla još juče, ali...

NORA (hoda tamo-amo): Muškarac može takve stvari mnogo bolje srediti nego žena.

GOSPOĐA LINDE: Vlastiti muž, da.

NORA: Besmislica! (Zastaje) Kad se isplati sve što se duguje, onda se dobije obveznica natrag?

GOSPOĐA LINDE: Da, razumije se.

NORA: ... i onda je smiješ iscijepati u sto hiljada komadića i spaliti je... taj odvratni, prljavi papir!

GOSPOĐA LINDE (čvrsto je pogleda, ostavi šivenje i polako ustane): Noro, ti nešto kriješ od mene.

NORA: Zar se to vidi na meni?

GOSPOĐA LINDE: Od juče ujutro s tobom se nešto desilo, Noro, šta je to?

NORA (prilazi joj): Krisitina! (Oslušne) Tiho! Evo Torvald dolazi kući. Tamo, uđi ti malo kod djece. Torvald ne voli kad se šije. Neka ti Ana-Mari pomogne.

GOSPOĐA LINDE (skuplja stvari): Da, ali ja neću otići odavde, dok nas dvije ne porazgovaramo. (Ona odlazi nalijevo; u istom trenutku ulazi Helmer iz predsoblja)

NORA (ide mu u susret): Ah, kako sam te čekala, Torvalde dragi.

HELMER: Je li to bila krojačica?

NORA: Ne, to je Kristina. Pomaže mi da uredim svoj kositim. Vidjećeš, kako ću lijepo izgledati.

HELMER: Zar nisam došao na sretnu zamisao?

NORA: Na sjajnu zamisao! Ali je i od mene lijepo što ovo činim tebi za ljubav.

HELMER (uhvati je za bradu): Lijepo, što nešto činiš za ljubav svoga muža? No, no, ti mala divljakušo, znam već da nisi tako mislila. Ali neću da te smetam. Sigurno ćeš morati da probaš.

NORA: A ti sigurno moraš raditi?

HELMER: Da. (Pokazuje joj papire) Pogledaj ovamo, bio sam u banci. (Hoće u svoju sobu)

NORA: Torvalde!

HELMER (zastane): Da?

NORA: Kad bi te tvoja vjeverica lijepo i nježno nešto zamolila?

HELMER: Šta to?

NORA: Da li bi joj to učinio?

HELMER: Prvo moram znati o čemu se radi?

NORA: Vjeverica bi ti skakutala i zabavljala te kad bi ti bio dobar i popustljiv.

HELMER: Daj da čujem!

NORA: Ševa bi čas glasno, čas tiho cvirkutala po svim sobama.

HELMER: Ah, šta, to moja ševa svakako radi.

NORA: Ja bih ti svirala i plesala pred tobom kao vila na mjesečini, Torvalde.

HELMER: Noro, valjda se ne radi opet o onome što si mi jutros spominjala?

NORA (brzo): Da, Torvalde, lijepo te molim.

HELMER: I ti baš imaš hrabrosti da se još jedanput na to vratiš?

NORA: Da, da, ti to moraš učiniti, meni za ljubav. Ti moraš Krogstadu ostaviti njegovo mjesto u banci.

HELMER: Moja draga Noro, njegovo mjesto sam već odredio gospođi Linde.

NORA: To je beskrajno lijepo od tebe. Ali ti samo treba da umjesto Krogstada, otpustiš nekog drugog činovnika.

HELMER: Pa to je nevjerovatna tvrdoglavost! Samo zato što si ti lakomisleno dala obećanje da ćeš progovoriti koju dobru riječ za njega, trebao bih ja...?

NORA: Ne zbog toga, Torvalde. Zbog tebe samog. Pa taj čovjek piše za najprljavije novine, ti sam si mi to rekao. On ti može neizrecivo mnogo naškoditi. Ja se njega tako strašno bojim.

HELMER: Aha - razumijem - plaše te stare uspomene.

NORA: Šta time misliš?

HELMER: Naravno, sjetila si se svoga oca?

NORA? Da, dabome. Sjeti se samo kako su o tati zli ljudi pisali po novinama i kako su ga grozno klevetali. Uvjerena sam da bi

to dovelo i dotle da bude uklonjen da vlada nije poslala tebe da ispitaš stvar. I da ti nisi bio prema njemu toliko dobronamjeran i uviđavan.

HELMER: Mala moja Noro, između tvoga oca i mene postoji znatna razlika. Tvoj otac kao činovnik nije bio besprijekoran. Ali ja jesam. I nadam se da ću ostati dokle god sam na ovom položaju.

NORA: Ali nikad se ne zna šta mogu učiniti zli ljudi. A sad bismo mogli da živimo tako lijepo, tako mirno i sretno, oslobođeni briga, ti i ja i naša djeca, Torvalde. Zbog toga te tako uporno molim.

HELMER: I upravo zbog tvojih molbi, meni je nemoguće da ga zadržim. U banci je već poznato da hoću da otkažem Krogstadu. Ako se sada sazna da je novi direktor promijenio mišljenje zbog svoje žene.

NORA: Pa šta onda?

HELMER: Naravno, mala tvrdoglavica hoće da provede svoju volju, a ja bih ispao smiješan pred čitavim personalom, naveo bih ljude da misle da sam ovisan o svim mogućim stranim uticajima. Vjeruj mi, uskoro bih morao osjetiti posljedice! A osim toga, ima još jedna okolnost koja Krogstada potpuno onemogućava da radi u banci dokle god sam ja direktor.

NORA: A to je?

HELMER: Njegove moralne nedostatke bih mu za nevolju mogao i da previdim.

NORA: Da, zar ne, Torvalde?

HELMER: Čuo sam, takođe, da je vrlo sposoban u poslu. Ali on je moj poznanik iz mladosti. To je jedno od onih preuranjenih poznanstava kojih se čovjek poslije u životu često ženira. Moram ti otvoreno priznati: mi govorimo ti jedan drugom. A ovaj netaktilni čovjek to nipošto ne krije u prisutnosti drugih. Naprotiv, on misli da mu to daje pravo na neki familijaran ton prema meni; i tako svaki čas trijumfuje sa svojim: ti, ti Helmer. Uvjeravam te da mi je to mučno u najvećoj mjeri. To bi mi moj položaj u banci učinilo nesnosnim.

NORA: Torvalde, to sve ti ne misliš ozbiljno.

HELMER: Tako? A zašto ne?

NORA: Ne, jer to su samo sitničavi obziri.

HELMER: Šta kažeš? Sitničavi obziri? Smatraš li ti mene sitničavim?

NORA: Naprotiv, dragi Torvalde. I upravo zato...

HELMER: Svejedno. Ti moje razloge nazivaš sitničavim. Onda moram i ja biti sitničav. Sitničav! Vidi, molim te! Ne, stvarno, ovom treba učiniti kraj. (Odlazi do vrata predsoblja i viče)
Helena!

NORA: Šta to hoćeš?

HELMER (traži među papirima): Da učinim kraj! (Služavka ulazi) Evo, uzmite pismo i pođite odmah dolje. Dajte ga poslužitelju da ga preda. Ali brzo! Adresa je napisana. Evo novac.

SLUŽAVKA: Dobro. (Odlazi s pismom. Helmer slaže papire)

HELMER: Tako, mala moja prkosnice.

NORA (bez daha): Tarvalde, kakvo je bio to pismo?

HELMER: Krogstadov otkaz.

NORA: Uzmi ga natrag, Torvalde! Još ima vremena. Ah, Torvalde, vrati ga, meni za ljubav, sebi za ljubav, za ljubav naše djece! Čuješ li ime, Torvalde, učini mi to. Ti i ne znaš šta nam sve taj otkaz može donijeti.

HELMER: Prekasno.

NORA: Da, prekasno.

HELMER: Draga Noro, ja ti opraštam taj strah, iako je on, zapravo, uvreda za mene. Da, jeste! Zar nije uvreda to što ti misliš da ja treba da se bojim osvete nekog propalog piskarala? Ali ja ti to ipak opraštam, jer mi time pružaš tako lijep dakaz svoje velike ljubavi. (Zagrli je) Tako mora biti, moja ljubljena Noro. Pa neka se dogodi šta god hoće. Vjeruj mi, ako do nečeg dođe, imam ja i hrabrosti i snage. Ti ćeš vidjeti da sam ja muž koji sve uzima na sebe.

NORA (ukočena od straha): Šta time misliš?

HELMER: Sve, kažem.

NORA (sabrano): To ne smiješ ni sad ni nikad.

HELMER: Dobro, onda ćemo sve dijeliti, Noro, kao muž i žena. Tako kako i treba da bude. (Miluje je) Jesi li sada zadovoljna? Eto, tako, tako, a ne ovako uplašene oči golubice. Sve je to samo prazno uobraženje. Sad treba da još jedanput isprobaš tarantelu i da vježbaš na tamburinu. A ja ću sjesti u srednju kancelariju i dobro zatvoriti vrata da ništa ne čujem. Možeš praviti buku, koliko hoćeš. (Okreće se vratima) A ako dođe Rank, reci mu gdje će me naći. (Klimne joj glavom i ide s papirima u svoju sobu, zatvara za sobom vrata)

NORA (izbezumljena od straha, stoji kao ukopana i šapće): On bi bio u stanju da to učini. Učiniće to čitavom svijetu uprkos. Ne - to ne - nikada! Sve, samo to ne! Spasenje! Sve drugo prije, pa šta god bilo! (Pređe rukom preko lica, pokušava da se sabere, otvori vrata predsoblja. Napolju stoji doktor Rank i vješa krzneni kaput o vješalicu. Za vrijeme slijedećeg zbivanja počinje da se smrkava)

NORA: Dobar dan, doktore. Prepoznala sam vaše zvonjenje. Ali nemojte ulaziti kod Torvailda, jer mislim da je zauzet.

RANK: A vi?

NORA (ulazeći u sobu, zatvara vrata iza njega): Ah, pa vi dobro znate, za vas uvijek imam vremena.

RANK: Hvala vam. Koristiću se time, dok još mogu.

NORA: Šta hoćete time da kažete? Dok još možete?

RANK: No da, zar vas to plaši?

NORA: To je tako čudno izražavanje. Zar će se nešto dogoditi?

RANK: Dogodiće se ono na šta sam već odavno pripremljen. Samo što nikako nisam vjerovao da će doći tako brzo.

NORA (hvata ga za ruku): U šta ste to tako sigurni? Doktore, to mi morate reći.

RANK (sjeda pored peći): Sa mnom je pošlo nizbrdo. Tu se ništa ne da izmijeniti.

NORA (odahne s olakšanjem): Vi govorite o sebi.

RANK: Nego o kome? Šta mi vrijedi da se zavaravam? Ja sam bjedniji od svih mojih pacijenata, gospođo Helmer. Ovih dana sam napravio bilans svog unutrašnjeg stanja. Bankrot! Za mjesec dana ću sigurno već ležati na groblju i trunuti.

NORA: Fuj, kakve vi ružne stvari govorite!

RANK: To i jesu prokleta ružne stvari. Ali najgore je to što će joj prethoditi još mnogo drugih ružnih stvari. Preostalo mi je još samo jedno jedino ispitivanje. Kad ono bude gotovo, onda ću otprilike znati kada počinje raspadanje. Htio bih vam nešto reći. Helmer, sa svojom finom prirodom, osjeća prema svemu što je ružno izrazitu odvratnost. Zato neću da ga vidim u mojoj bolesničkoj sobi.

NORA: Ali, doktore...

RANK: Neću da ga vidim. Ni pod kakvim uslovima. Zatvoriću mu vrata. Čim budem siguran u ono najgore, poslaću vama

svoju vizitkartu i na njoj će biti crni križ. Onda ćete znati da je gadno razaranje počelo.

NORA: Ne, danas ste stvarno neukusni. A ja bih tako voljela da vas vidim u dobrom raspoloženju.

RANK: Sa smrću u srcu? Morati ispaštati za grijehe drugoga! Ima li u tame pravde? A ipak, nad svakom porodicom lebdi neka vrsta takve neumoljive odmazde.

NORA (začepi uši): Besmislica! Veselo, veselo!

RANK: Duše mi, čitava ta stvar, zapravo, i jeste za smijanje. Moja jadna nedužna kičma mora da ispašta za vesele poručničke dane moga oca.

NORA (lijevo za stolom): On je, navodno, jako volio špargle i gušciju jetrenu paštetu. Je li tako?

RANK: Da, i gljive.

NORA: I gljive. Ako se ne varam i školjke.

RANK: I školjke, naravno, i školjke.

NORA: I uz to porto i šampanjac. Sve ukusne stvari napadaju kosti.

RANK: I uz to još takve nesretne kosti koje od svega toga baš ništa nisu imale.

NORA: Naravno, to je najžalosnije od svega.

RANK (pogleda je ispitujući): Hm...

NORA (odmah zatim): Zašto se smiješite?

RANK: Vi ste se nasmiješili.

NORA: Ne, doktore, vi ste se nasmiješili!

RANK (ustaje): Vi ste ipak veći šeret nego što sam ja mislio.

NORA: Danas sam raspoložena za šeretluke.

RANK: I meni se čini.

NORA (stavi ruke na njegova ramena): Dragi, dragi doktore, vi ne smijete umrijeti i ostaviti mene i Torvalda!

RANK: O, tu žalost ćete lako preboljeti. Brzo budu zaboravljeni oni kojih nema.

NORA (pogleda ga uplašeno): Mislite?

RANK: Stvaraju se nove veze i onda...

NORA: Ko stvara nove veze?

RANK: To ćete vas dvoje učiniti, kad mene ne bude. Čini mi se da ste već na najboljem putu. Šta vam je trebala sinoć ona gospođa Linde?

NORA: Aha, vi kao da ste ljubomorni na jednu Kristinu?

RANK: Naravno da jesam. Ona će u ovoj kući biti moja nasljednica. Kad mene ne bude, možda će ta ženska...

NORA: Pst, ne govorite tako glasno. Ona je tu unutra.

RANK: I danas opet? Eto vidite!

NORA: Samo da mi napravi kostim. Gospode bože, kako ste vi neukusni. (Sjeda na sofu) Budite dobri, doktore. Sutra ćete vidjeti kako ja lijepo plešem. Onda možete zamisliti da plešem samo za vas, naravno, i za Torvalda, to se razumije. (Vadi razne predmete iz kutije) Doktore, dođite, sjedite ovamo, nešto ću vam pokazati.

RANK (sjeda): Šta to?

NORA: Pogledajte ovamo.

RANK: Svilene čarape.

NORA: U boji kože. Zar nisu divne? Ovdje je sad mračno, ali sutra ne, ne, ne, samo stopalo smijete vidjeti. No, što se mene tiče, možete vidjeti i gornji dio.

RANK: Hm...

NORA: Zašto gledate tako kritički? Zar mislite da mi ne pristaju?

RANK: O tome ja ne mogu imati tako jasnu predstavu.

NORA (pogleda ga za trenutak): Fuj, stidite se! (Udari ga lagano čarapom po uhu) Tako, sad ste dobili svoje! (Sprema čarape)

RANK: Šta još smijem vidjeti od tih krasota?

NORA: Ne smijete više ništa, kad ste tako nepristojni. (Ona tiho pjevucka i prevrće po stvarima)

RANK (poslije kraće pauze): Kad ovako sjedim s vama u potpunoj intimnosti, onda ne shvatam... ne, ne mogu ni zamisliti, šta bi bilo sa mnom da nikad nisam stupio u vašu kuću.

NORA (smiješi se): Mislim da se vi kad nas osjećate sasvim ugodno.

RANK (tiho, gleda preda se): I sve ću to sada morati da napustim...

NORA: Besmislica! Vi ostajete s nama!

RANK (kao i ranije): A iza sebe neću moći ostaviti ni najbjednijeg znaka zahvalnosti. Jedva i površan osjećaj da me nema, samo prazno mjesto koje može prvi bolji da ispuni.

NORA: A kad bih vas ja zamolila za...? Ne...

RANK: Za šta?

NORA: Za jedan veliki dokaz prijateljstva...

RANK: Da, da!

NORA: Ne, ja mislim na jednu ogromno veliku uslugu...

RANK: Dakle, hoćete li me bar jedanput učiniti sretnim?

NORA: Ah, vi još ni ne znate o čemu se radi.

RANK: Pa dobro, recite mi.

NORA: Ne, ne mogu, doktore. To je tako nečuveno mnogo, savjet i podrška i usluga...

RANK: Što više, to bolje. Ne mogu, doduše, da zamislim, na šta to mislite. Ali recite mi. Zar nemate povjerenja u mene?

NORA: Da, više nego u koga drugog. Vi ste moj najvjerniji i najbolji prijatelj, to ja dobro znam. Zato ću vam i reći. Dakle, slušajte doktore: morate mi pomoći da nešto spriječim. Vi znate kako me Tarvald jako i neopisivo duboko voli; on ne bi ni trenutka razmišljao da da svoj život za mene.

RANK (saginje se prema njoj): Noro, mislite li da je on jedini koji bi...

NORA (lagano ustukne): Koji bi...

RANK: ...koji bi za vas s radošću dao svoj život?

NORA (tužno): Ah, tako.

RANK: Zakleo sam se da ovo morate saznati prije moga kraja. Bolju priliku neću nikada naći. Da, Noro, sada eto znate. I sad znate i da se meni možete povjeriti kao nikom drugom.

NORA (ustaje, mirno i jednostavno): Pustite me da prođem.

RANK (pravi joj mjesta, ali ostaje da sjedi): Noro...

NORA (na vratima predsoblja): Helena, donesite lampu. (Ode do peći) Ah, dragi doktore, to je bilo zaista odvratno od vas.

RANK (ustaje): To da sam vas isto tako odano volio kao i onaj drugi? Zar je to bilo odvratno?

NORA: Ne, ali da ste mi to mogli reći. To nikako nije bilo potrebno.

RANK: Šta to sad znači? Zar ste vi znali? (Služavka dolazi s lampom, stavlja je na sto i opet izlazi) Noro, gospođo Helmer, pitam vas da li ste vi znali?

NORA: Ah, šta ja znam, jesam li znala ili nisam? To vam zaista ne znam da kažem. O, kako ste samo mogli biti tako, nezgrapni, doktore! A sve je bilo tako lijepo!

RANK: No, sad barem znate da sam vam odan dušom i tijelom. Sad možete govoriti.

NORA (pogleda ga): Zar sada?

RANK: Molim vas, mogu li saznati o čemu se radi?

NORA: Sad više ništa ne možete saznati.

RANK: Ali ipak! Ne smijete me tako kazniti. Dajte mi priliku i ja ću za vas učiniti sve što je u ljudskoj moći!

NORA: Sad više ne možete učiniti ništa za mene. Uostalom, možda mi neće ni trebati nikakva pomoć. Vidjećete, sve je to samo uobraženje. Sasvim sigurno. Naravno! (Sjeda u stolicu za ljuljanje, pogleda ga i nasmije se) Baš ste mi i vi fini gospodin, moj dragi doktore! Pa stidite li se bar sada, kad gori svjetlo?

RANK: Ne, zapravo ne! Ali treba li možda da odem zauvijek?

NORA: Ne, to ne smijete! Dolazićete, naravno, isto kao i do sada. Pa vi znate da Torvald ne može bez vas.

RANK: A vi?

NORA: Ah, ja nalazim da je ovdje uvijek tako strašno zabavno, kad vi dođete.

RANK: Eto, upravo to me je i zavelo na krivi put. Vi ste za mene prava zagonetika. Često mi se činilo da ste isto toliko rado bili sa mnom koliko i sa Helmerom.

NORA: Da, vidite, ima ljudi koje volimo iznad svega, i ljudi s kojima se najradije družimo.

RANK: O, da, u tome ima isitine.

NORA: Dok sam još bila kod kuće, voljela sam, naravno, tatu iznad svega. Ali, uvijek mi se činilo izvanredno zabavno kad bih se mogla iskrasti daleko od posluge, jer tamo me nikad nisu korili, a pričali su uvijek neke zabavne stvari.

RANK: Ah, ja sam, dakle, njih zamijenio!

NORA (skoči i priđe mu): Dragi, dobri doktore, nisam ja to tako mislila. Ali, vidite, sa Torvaldom je isto kao sa tatom...
(Služavka ulazi iz predsoblja)

SLUŽAVKA: Milostiva gospođo! (Nešto šapće i pruža joj kartu)

NORA (baca pogled na kartu): Ah! (Stavlja je u džep)

RANK: Nešto neugodno?

NORA: Ne, ne, nije uopšte, samo, moj novi kostim.

RANK: Kako? Pa evo vam ga ovdje.

NORA: Ah, da! Taj! Ali radi se o jednom drugom; ja sam poručila, Torvald ne smije da zna...

RANK: Aha, to je, dakle, ta velika tajna!

NORA: Da, svakako. Idite samo unutra kod njega, on je u srednjoj sobi. I zadržite ga tako dugo dok...

RANK: Budite bez brige, on mi neće pobjeći. (Odlazi u Helmerovu sobu)

NORA (služavki): I on stoji u kuhinji i čeka?

SLUŽAVKA: Da, došao je stražnjim stepenicama...

NORA: Ali jesi li mu rekla da nikog nema kod kuće?

SLUŽAVKA: Jesam, ali ništa nije koristilo.

NORA: Nije htio da ode?

SLUŽAVKA: Ne prije nego što govori s milostivom gospođom.

NORA: Onda ga pusti ovamo, ali tiho. Ne smiješ nikome pričati o ovome, Helena. To je iznenađenje za moga muža.

SLUŽAVKA: Da, da, razumijem... (Ode)

NORA: Najžasnije dolazi. Dolazi uprkos svemu. Ne, ne, ne, to se ne smije dogoditi! (Ode do Helmerovih vrata i povuče rezu. Služavka otvara vrata od predsoblja, uvede Krogstada i zatvori

za njim vrata. On je obučen u bundu, krznene čizme i šubaru. Ide prema njemu) Govorite tiho, moj muž je kod kuće.

KROGSTAD: No, što se mene tiče...

NORA: Šta hoćete od mene?

KROGSTAD: Da mi date objašnjenje.

NORA: Dakle, brzo. Šta je?

KROGSTAD: Vi sigurno znate da sam dobio otkaz?

NORA: Ja to nisam mogla spriječiti. Borila sam se za vašu stvar svom snagom, ali ništa nije pomoglo.

KROGSTAD: Zar vas vaš muž tako malo voli? On zna čemu vas sve mogu izložiti, a ipak se usuđuje...

NORA: Kako možete i pomisliti da on to zna?

KROGSTAD: Da, naravno, tako sam i mislio. I nije mi ličilo na mog dobrog Torvalda Helmera da pokazuje toliko muške hrabrosti...

NORA: Gospodine Krogstad, ja zahtijevam da poštujete moga muža!

KROGSTAD: O, naravno! Svo dužno poštovanje. Ali pošto vi čitavu stvar tako brižljivo skrivate, poštovana gospođo, mogu da pretpostavim da ste danas malo bolje upućeni u to nego juče.

NORA: Bolje nego što bi me vi ikad mogli uputiti.

KROGSTAD: Naravno, jedan tako loš pravnik kao ja...

NORA: Šta hoćete vi od mene?

KROGSTAD: Samo da vidim kako ste, gospođo Helmer. Ja sam cijeli dan na vas mislio. Ovakav lihvar i piskaralo, ovakav... no, kratko i jasno, i ovakav čovjek kao što sam ja, može imati srca.

NORA: Pa dokažite to. Pomislite na moju malu djecu.

KROGSTAD: A zar ste vi i vaš muž mislili na moju djecu? Ali to je sad svejedno! Nemojte čitavu stvar uzimati suviše ozbiljno... bo sam samo htio da vam kažem. Ja sa svoje strane za sada neću ništa iznijeti u javnost.

NORA: Nećete, zar ne? Znala sam to.

KROGSTAD: Sve se to može lijepo i dobro srediti. Ne mora svijet ništa saznati, neka sve ostane između nas troje.

NORA: Moj muž ne smije nikad ništa saznati o tome.

KROGSTAD: Kako ćete to spriječiti? Zar možda možete isplatiti ostatak?

NORA: Ne, trenutno ne mogu.

KROGSTAD: Ili imate načina da nabavite novac sljedećih dana?

NORA: Ne, barem ne na način kojim bih se htjela poslužiti.

KROGSTAD: Ne bi vam ništa ni koristilo. I kad biste još toliko gotovog novca stavili pred me, ipak ne biste dobili svoju obveznicu natrag.

NORA: Onda mi objasnite šta ćete s njom uraditi.

KROGSTAD: Samo hoću da je zadržim, da je imam u svojim rukama. Niko koga se to ne tiče, neće ništa o njoj saznati. Ako se, dakle, spremate na kakvu očajničku odluku...

NORA: Da, spremam se.

KROGSTAD: ...ako namjeravate da napustite kuću i porodicu...

NORA: Namjeravam.

KROGSTAD: ...ili možda još nešto gore...

NORA: Otkud vi znate?

KROGSTAD: ...onda se ostavite takvih misli.

NORA: Odakle vi znate da se ja nosim takvim mislima?

KROGSTAD: Ljudi kao mi u početku se gotovo uvijek nose takvim mislima. I ja sam na to pomišljao. Ali, dragi moj bože, nisam imao hrabrosti...

NORA (bez glasa): Ni ja.

KROGSTAD (s olakšanjem): Zar ne? Nemate hrabrosti za to ni vi?

NORA: Nemam je. Nemam je.

KROGSTAD: To bi i bila velika glupost. Čim prođe prva bura u kući... Evo, ovdje u tašni imam pismo za vašeg muža.

NORA: U kojem ste sve napisali?

KROGSTAD: Sve je rečeno obzirno koliko je bilo moguće.

NORA (brzo): To pismo ne smije doći u njegove ruke!

Pocijepajte ga, ja ću pokušati da nabavim novac.

KROGSTAD: Izvinite, milostiva gospođo, ali mislim da sam vam upravo rekao...

NORA: Ah, ne mislim novac koji vam dugujem. Recite mi, koju svotu tražite od mog muža? Onda ću vam nabaviti taj novac.

KROGSTAD: Ja ne tražim nikakav novac od vašeg muža.

NORA: Šta onda tražite?

KROGSTAD: To ćete saznati. Ja hoću da stanem na noge, milostiva gospođo, hoću gore. I u tome mi mora vaš muž pomoći. Već godinu i po dana nisam učinio nijedno nepošteno djelo. Za to vrijeme sam se borio sa vrlo teškim prilikama. Bio sam zadovoljan da se opet mogu podići, korak po korak. Sad sam istjeran i sad se više neću zadovoljiti time da budem primljen po milosti. Ja hoću gore, kažem vam. Hoću opet u banku, ali hoću da imam viši položaj: vaš muž mi mora obezbijediti mjesto.

NORA: To on nikad i nipošto neće učiniti.

KROGSTAD: On će to učiniti, poznajem ja njega. Neće se usuditi ni da pisne. I kad sam jednom tamo, zajedno s njim, onda ćete vidjeti! Za manje od godinu dana postaću direktorova

desna ruka. Onda će Nils Krogstad voditi Akcionarsku banku, a ne Torvald Helmer!

NORA: To nećete doživjeti!

KROGSTAD: Zar ćete možda...?

NORA: Sada imam hrabrosti za to.

KROGSTAD: Ah, nećete me uplašiti. Takva fina, razmažena dama kao vi...

NORA: Vidjećete, vidjećete!

KROGSTAD: Pod led možda? U hladnu, kao smola crnu vodu? A onda vas u proljeće izbaci na obalu, ružnu, unakaženu, opale kose...

NORA: Nećete me uplašiti!

KROGSTAD: Ni vi mene. To se ne radi, gospođo Helmer. I inače, kakvog bi to imalo smisla? Pa ja ga uprkos tome imam u svojim rukama.

NORA: Čak i tada? Kad mene više...?

KROGSTAD: Zar ste zaboravili da vaš dobar glas i poslije vaše smrti zavisi od mene?

NORA (stoji bez riječi i gleda ga)

KROGSTAD: No, sad znate na čemu ste. Ne pravite nikakve gluposti. Od Helmera očekujem odgovor na moje pismo. I ne zaboravite da me je vaš muž sam prisilio na ovaj put. To mu nikad neću oprostiti. Zbogom, milostiva gospođo! (Odlazi kroz predsoblje)

NORA (žuri do vrata predsoblja, malo ih otvori, oslušne):
Odlazi. Nije ubacio pismo. Ah, ne, ne, to bi bilo nemoguće.
(Otvora šire vrata) Šta je to? Zastao je. Ne silazi niz stepenice.
Odlučuje se? Hoće li? (Pismo pada u sanduče, potom se čuju Krogstadovi koraci, koji se gube niz stepenice. S prigušenim vriskom Nora trči kroz sobu do stola kraj sofe. Kratka pauza)
Pismo je u sandučetu. (Šunja se plašljivo do vrata predsoblja)
Tamo je. Torvalde, Torvalde, sad smo izgubljeni bez spasa.

GOSPOĐA LINDE (dolazi sa kostimom iz sobe lijevo): Tako, nisam znala šta još da prepravim. Hoćemo li isprobati?

NORA (promuklo i tiho): Kristina, dođi ovamo.

GOSPOĐA LINDE (baca kostim na sofu): Šta ti je? Izgledaš potpuno zbunjeno.

NORA: Dođi ovamo. Vidiš li ono pismo? Tamo, pogledaj kroz okno na sandučetu.

GOSPOĐA LINDE: Da, da, vidim ga.

NORA: To je pismo od Krogstada.

GOSPOĐA LINDE: Noro, Krogstad ti je posudio novac!

NORA: Da, a sad će Torvald sve saznati.

GOSPOĐA LINDE: Ah, vjeruj mi, Noro, to je za vas oboje najbolje.

NORA: Ti još ne znaš sve. Ja sam krivotvorila jedan potpis.

GOSPOĐA LINDE: Pravedni bože...

NORA: Jedno ću ti reći, Kristina: ti mi moraš biti svjedok.

GOSPOĐA LINDE: Kakav svjedok? Šta treba da...?

NORA: Ako izgubim razum, a to bi se lako moglo dogoditi.

GOSPOĐA LINDE: Noro!

NORA: Ili ako mi se šta drugo desi, slično tome, pa da ne mogu biti ovdje prisutna, kad...

GOSPOĐA LINDE: Noro, Noro, pa ti si potpuno van sebe!

NORA: Ako tada neko hoće sve da uzme na sebe, čitavu krivicu, razumiješ?

GOSPOĐA LINDE: Da, da, ali kako samo možeš misliti...?

NORA: Onda ti moraš posvjedočiti, da to nije istina, Kristina. Ja uopšte nisam van sebe, pri punoj sam svijesti i kažem ti: niko drugi nije znao za to, sve sam sama učinila. Ne zaboravi to.

GOSPOĐA LINDE: Sigurno da neću. Ali ja sve to uopšte ne razumijem.

NORA: Pa kako bi i mogla razumjeti! Sad će se tek dogoditi čudo!

GOSPOĐA LINDE: Čudo?

NORA: Da, čudo. Ali to je tako strašno, Kristina, to se ne smije dogoditi ni za šta na svijetu.

GOSPOĐA LINDE: Ja ću odmah poći Kragstadu i govoriti s njim.

NORA: Ne idi njemu! On će te uvrijediti!

GOSPOĐA LINDE: Bio je jedno vrijeme, kad bi on meni za ljubav rado učinio sve, pa ma šta to bilo.

NORA: On?

GOSPOĐA LINDE: Gdje on stanuje?

NORA: Ah, šta ja znam? Ipak... (Maši se za džep) evo njegove karte. Ali, pismo, pismo...

HELMER (u svojoj sobi, kuca na vrata): Noro!

NORA (uzvikne od straha): Šta je?! Šta želiš od mene?

HELMER: No, no, ne plaši se. Mi ne možemo ući. Stavila si rezu na vrata. Sigurno probaš kostim?

NORA: Da, da, probam. Lijepo ću izgledati, Torvalde.

GOSPOĐA LINDE (pročitala je kartu): On stanuje odmah iza ugla.

NORA: Da, ali to ipak ništa ne koristi. Mi smo izgubljeni bez spasa. Pa pismo je u sandučetu.

GOSPOĐA LINDE: A ključ je u tvog muža?

NORA: Da, uvijek.

GOSPOĐA LINDE: Krogstad mora svoje pismo zatražiti natrag nepročitano. Moram naći neki razlog...

NORA: Ali Torvald obično baš u ovo vrijeme...

GOSPOĐA LINDE: Zadrži ga. Uđi za to vrijeme kod njega. Ja se odmah vraćam. (Brzo odlazi kroz predsoblje)

NORA (prilazi Helmerovim vratima i otvara ih): Torvalde!

HELMER (u drugoj sobi): No, smije li čovjek najzad ući u svoju vlastitu sobu? Dođi, Rank, sad ćemo najzad vidjeti... (Na vratima) Ali šta je to?

NORA: Šta, dragi Torvalde?

HELMER: Pa Rank mi je najavio neku veliku maskaradu.

RANK (na vratima): Ja sam tako razumio, ali možda sam se prevario.

NORA: Tek sutra ćete moći da se divite mojoj ljepoti.

HELMER: Ali, draga Noro, kako ti to loše izgledaš! Jesi li previše vježbala?

NORA: Ne, nisam još nikako vježbala.

HELMER: Ali to će ipak biti potrebno...

NORA: Da, to će i te kako biti potrebno, Torvalde. Ali bez tvoje pomoći ne mogu ništa napraviti, gotovo sve sam zaboravila.

HELMER: Ah, brzo ćemo mi to obnoviti.

NORA: Da, Torvalde, ti mi moraš pomoći. Hoćeš li mi to obećati? A ja se tako bojim! Pred tim velikim društvom. Večeras se moraš samo meni posvetiti. Ništa od poslova, ali baš ništa. Nijedan potez pera! Je li? Zar ne, dragi Torvalde?

HELMER: To ti obećavam. Večeras sam isključivo tebi na raspoloženju, ti mali, bespomoćni stvore! Ali čekaj! Samo ću...
(Pođe prema predsoblju)

NORA: Šta to hoćeš napolju?

HELMER: Hoću samo da vidim ima li pisama.

NORA: Ne, ne, Torvalde, nemoj!

HELMER: Zašto ne?

NORA: Torvalde, molim te, nema nijednog.

HELMER: Pusiti me da vidim. (Hoće napolje. Nora seda za

klavir, hvata prve taktove tarantele. Helmer zastane na vratima) Aha!

NORA: Ako sutra treba da plešem, onda moram prije toga vježbati s tobom.

HELMER (ide prema njoj): Zar se zaista toliko bojiš, draga Noro?

NORA: Da, strašno se bojim. Hajde da sad vježbamo. Još ima vremena do večere. Sjedi za klavir i sviraj, dragi Torvalde, ispravlja me, upućuj me kao i obično.

HELMER: Rado, vrlo rado, ako ti to želiš. (Sjeda za klavir)

NORA (uzima iz kutije tamburin i dugi šareni šal koji brzo nabire oko sebe. Potom jednim skokom dolazi sasvim naprijed i uzvikne): Sviraj imi! Sad ću plesati. (Helmer svira a Nora pleše. Rank stoji iza Helmera i gleda)

HELMER (svira): Laganije, laganije.

NORA: Ne smijem drukčije.

HELMER: Ne tako žestoko, Noro.

NORA: Baš tako treba da bude.

HELMER (prestane svirati): Ne, ne, tako to apsolutno ne ide!

NORA (smije se i maše tamburinom): Jesam li ti rekla?

RANK: Pusti da joj ja sviram za ples.

HELMER (ustaje): Da, sviraj ti, onda mi je lakše pokazivati.
(Rank sjeda za klavir i svira. Nora pleše sa sve većim
uzbuđenjem. Helmer je stao pored peći i za vrijeme plesa
neprestano upućuje primjedbe. Ona kao da ništa ne čuje, kosa
joj se raspe i padne na ramena, ona se ne osvrće na to, već
pleše dalje. Ulazi gospođa Linde)

GOSPOĐA LINDE (stane kao skamenjena na vratima): Ah!

NORA (plešući): Ovdje je veselo, Kristina!

HELMER: Ali draga, dobra Noro, pa ti plešeš kao da ti se radi o
životu.

NORA: Pa, i radi se.

HELMER: Rank, prestani, pa to je čista ludost. Prestani, kažem
ti! (Rank prestaje da svira i Nora iznenada zastane. Helmer joj
prilazi) Nikad to ne bih povjerovao. Pa ti si zaboravila sve što
sam te učio.

NORA (odbaci tamburin): Eto, i sam vidiš.

HELMER: No, tu je zaista potrebno još podučavanja.

NORA: Sad i ti vidiš, koliko je potrebno. Treba da vježbaš sa mnom do posljednjeg trenutka. Obećavaš li mi to, Torvalde?

HELMER: Budi bez brige.

NORA: Ni danas ni sutra ne smiješ ni na šta drugo ni misliti, samo na mene. Ne smiješ ni jedno pismo otvoriti, ni u poštansko sanduče pogledati...

HELMER: Aha, ti se to još uvijek bojiš onog čovjeka...

NORA: O, da, da, to je!

HELMER: Noro, ja vidim na tebi da njegovo pismo već leži unutra.

NORA: Ne znam. Možda. Ali tako nešto sad ne smiješ pitati. Ništa ružno ne smije stupiti među nas, dok ovo sve ne prođe.

RANK (tiho Helmeru): Nemoj joj protivrječiti.

HELMER (grli je): Neka dijete provede svoju volju. Ali sutra naveče, kad budeš otplesala...

NORA: Onda si slobodan.

SLUŽAVKA (na vratima): Milostiva gospođo, sto je postavljen.

NORA: Donesi šampanjca, Helena.

HELMER: Ah, ah, dakle, neko veliko slavlje?

NORA: Slavlje sa šampanjcem do zore. (Viče napolje) I slatkiša od badema, Helena, mnogo, samo za ovaj put.

HELMER (hvata je za ruke): Tako, samo tako, a ne ona divlja usplahirenost! Budi opet moja draga, mala ševa kao i uvijek.

NORA: Ah, da, to i hoću. Ali idi sad unutra, i vi, doktore. Kristina, ti ćeš mi urediti frizuru.

RANK (dok odlazi sa Helmerom): Tu se, izgleda, nešto događa.

HELMER: Ni govora, dragi prijatelju, to je samo taj djetinjasti strah, o kome sam ti pričao. (Obojica odlaze desno)

NORA: Pa?!

GOSPOĐA LINDE: Otputovao u pokrajinu.

NORA: Vidjela sam na tebi.

GOSPOĐA LINDE: Vraća se sutra uveče. Ostavila sam mu kratku poruku.

NORA: To nisi trebala uraditi. Ne treba ništa da sprečavaš. U stvari, pravo je blaženstvo očekivati čudo.

GOSPOĐA LINDE: Šta ti očekuješ?

NORA: Ah, to ti ne možeš razumjeti. Idi unutra za njima, i ja ću odmah doći. (Gospođa Linde ide u trpezariju. Nora stoji jedan trenutak kao da hoće da se pribere, onda pogleda na sat) Pet sati. Sedam sati do ponoći. Onda još dvadeset četiri sata do sljedeće ponoći. Tada će i tarantela biti svršena. Dvadeset četiri i sedam? Još trideset i jedan sat života.

HELMER (desno na vratima): A gdje je ostala moja mala ševa?

NORA (poleti prema njemu raširenih ruku): Evo tvoje ševe!

TREĆI ČIN

Ista soba. Sto sa stolicama gurnut je u sredinu sobe. Na stolu gori lampa. Vrata predsoblja stoje otvorena. Sa gornjeg sprata čuje se muzika.

GOSPOĐA LINDE (sjedi za stolom i rastreseno lista neku knjigu; pokušava da čita, ali izgleda kao da ne može da sabere misli.

Nekoliko puta oslušne napeto u pravcu vrata prema stepeništu. Gleda na sat): Još ga nema. A krajnje je vrijeme. A ako on ne... (Oslušne ponovo) Ah! evo ga. (Ona ode u predsoblje i oprezno otvara vanjska vrata. Čuju se tihi koraci po stepenicama. Ona šapne) Uđite. Ovdje nema nikoga.

KROGSTAD (na vratima): Našao sam u svom stanu poruku od vas. Šta to treba da znači?

GOSPOĐA LINDE: Moram hitno razgovarati s vama.

KROGSTAD: Tako? I to treba da bude upravo ovdje, u ovoj kući?

GOSPOĐA LINDE: Kod mene kod kuće bilo bi nemoguće. Moja soba nema posebnog ulaza. Dođite bliže, sasvim smo sami. Djevojka spava, a Helmerovi su gore na balu.

KROGSTAD (ulazi u sobu): Vidi, molim te! Helmerovi večeras plešu? Stvarno?

GOSPOĐA LINDE: Da, zašto da ne?

KROGSTAD: No da, zašto da ne.

GOSPOĐA LINDE: Krogstade, dajte da porazgovaramo.

KROGSTAD: Zar nas dvoje imamo još o čemu da razgovaramo?

GOSPOĐA LINDE: Nas dvoje imamo mnogo da razgovaramo.

KROGSTAD: To nikad ne bih pomislio.

GOSPOĐA LINDE: Jer me nikad niste sasvim razumjeli.

KROGSTAD: Šta je tu trebalo da se razumije? Zar to nije stara i poznata priča: žena bez srca otjera muškarca kad joj se ukaže bolja prilika.

GOSPOĐA LINDE: Zar mislite da sam toliko bez srca? I vjerujete da sam laka srca prekinula s vama?

KROGSTAD: A zar niste?

GOSPOĐA LINDE: Krogstade, zar ste to zaista vjerovali?

KROGSTAD: Ako nije bilo tako, zašto ste mi onda na taj način pisali?

GOSPOĐA LINDE: Nisam mogla drugačije. U onom trenutku kad sam prekidala s vama, smatrala sam svojom dužnošću da u vama uništim sve što ste osjećali za mene.

KROGSTAD (steže pesnice): Zato, dakle! I samo... samo radi novaca.

GOSPOĐA LINDE: Ne smijete zaboraviti da sam imala
bespomoćnu majku i dva mala brata. Mi nismo mogli čekati na
vas, Krogstade, a vaši izgledi su onda bili slabi.

KROGSTAD: Može biti. Ali vi niste imali pravo da me napustite
zbog drugog čovjeka.

GOSPOĐA LINDE: Ne znam. Često sam se i sama pitala jesam li
imala pravo na to.

KROGSTAD (tiho): Kad sam vas izgubio, bilo mi je kao da sam
izgubio čvrsto tlo pod nogama. Pogledajte me, sad sam
brodolomnik na svojoj olupini.

GOSPOĐA LINDE: Pomoć je, možda, blizu.

KROGSTAD: Bila je blizu. Onda ste došli vi i stali mi na put.

GOSPOĐA LINDE: A da to nisam znala, Krogstade. Tek danas
sam saznala, da je trebalo da dobijem vaše mjesto u banci.

KROGSTAD: Vjerujem vam, kad tako kažete. Ali eto, sad znate,
sada ćete se povući?

GOSPOĐA LINDE: Ne. Vi ne biste imali od toga ni najmanje
koristi.

KROGSTAD: Eh, koristi, koristi, ja bih uprkos tome tako učinio.

GOSPOĐA LINDE: Ja sam naučila da postupam razumno. Život i tvrda, gorka oskudica su me tako naučili.

KROGSTAD: A mene je život naučio da ne vjerujem u prazne riječi.

GOSPOĐA LINDE: Onda vas je nešto vrlo pametno naučio. Ali u djela valjda vjerujete?

KROGSTAD: Kako to mislite?

GOSPOĐA LINDE: Rekli ste da se osjećate kao brodolomnik na vlastitoj olupini.

KROGSTAD: Valjda imam i razloga da to kažem.

GOSPOĐA LINDE: Pa i ja sam kao brodolomnik na olupini. Nemam nikoga za koga bih mogla da se brinem.

KROGSTAD: To je bio vaš vlastiti izbor.

GOSPOĐA LINDE: Drugog izbora nisam imala.

KROGSTAD: Dobro, pa onda?

GOSPOĐA LINDE: Krogstade, kad bi nas dvoje brodolomnika sada mogli prići jedno drugom.

KROGSTAD: Šta to govorite?

GOSPOĐA LINDE: Bolje dvoje na jednoj olupini, nego svako na svojoj sam.

KROGSTAD: Kristina!

GOSPOĐA LINDE: A šta mislite da je mene dovelo u grad?

KROGSTAD: Valjda nije misao na mene?

GOSPOĐA LINDE: Ja moram raditi da bih podnijela ovaj život. Čitavog svog života, koliko se mogu sjetiti, ja sam radila i to je bila moja najljepša, moja jedina radost. Ali sada sam sama na svijetu, sa strahovito praznom dušom napuštena. Raditi sama za sebe, to nije nikakva radost. Krogstade, daj te mi nekoga, dajte mi nešto, za šta bih mogla da radim.

KROGSTAD: U to ja ne vjerujem. To je heroizam pretjerane žene, koja želi da se žrtvuje... ništa više.

GOSPOĐA LINDE: Da li ste ikad zapazili da sam bila pretjerana?

KROGSTAD: Zar biste vi to zaista mogli? Recite mi, da li je vama sasvim poznata moja prošlost?

GOSPOĐA LINDE: Da.

KROGSTAD: I vi znate kako se ovdje gleda na mene?

GOSPOĐA LINDE: Činilo se malo prije iz vaših riječi, kao da ste uvjereni da ste sa mnom mogli postati sasvim drugačiji.

KROGSTAD: To bez svake sumnje.

GOSPOĐA LINDE: Zar se to ne bi moglo još i sada dogoditi?

KROGSTAD: Kristina, govorite li vi to sasvim promišljeno? Da, govorite, vidim to na vama. Vi, dakle, zaista imate hrabrosti...?

GOSPOĐA LINDE: Treba mi neko tome bih mogla biti majka, a vašoj djeci treba majka. Nas dvoje trebamo jedno drugom Krogstade, ja vjerujem u ono što je dobro u vama, zajedno s vama usuđujem se na sve.

KROGSTAD (uhvati je za ruke): Hvala, hvala Kristina! Sad ću već znati da se rehabilitujem u očima drugih! O, ali ja sam zaboravio...

GOSPOĐA LINDE (osluškuje): Čujte! Tarantela! Idite! Idite!

KROGSTAD: Zbog čega? Šta je sad?

GOSPOĐA LINDE: Čujete li ovaj ples gore? Kad se on završi, možemo ih očekivati.

KROGSTAD: Dabome! Idem ja. Sve je uzalud. Vi, naravno, ne znate kakve sam ja korake preduzeo protiv Helmera.

GOSPOĐA LINDE: Da, Krogstade, i to znam.

KROGSTAD: I uprkos tome imate hrabrosti...?

GOSPOĐA LINDE: Ja dobro razumijem u šta očajanje može natjerati čovjeka kao što ste vi.

KROGSTAD: O, kad bih to nekako mogao izbrisati!

GOSPOĐA LINDE: To još možete, jer vaše pismo je još uvijek u sandučetu.

KROGSTAD: Znate li to sigurno?

GOSPOĐA LINDE: Sasvim sigurno, ali...

KROGSTAD (gleda je ispitivački): Treba i to da tako shvatim? Vi hoćete pod svaku cijenu da spasite svoju prijateljicu. Recite mi otvoreno. Je li tako?

GOSPOĐA LINDE: Krogstade, ko se jedanput žrtvuje za druge, taj to ne čini po drugi put.

KROGSTAD: Ja ću povući svoje pismo.

GOSPOĐA LINDE: Ne, ne.

KROGSTAD: Da, naravno. Čekaću ovdje dok Helmer ne siđe reći mu da mi mora vratiti pismo. Da se u pismu govori samo o mome otkazu, da ne treba da ga čita.

GOSPOĐA LINDE: Ne, Krogstade, to pismo ne treba da tražite natrag.

KROGSTAD: A recite mi: vi ste me ipak samo zbog njega pozvali ovamo?

GOSPOĐA LINDE: Da, u prvi mah; ali u međuvremenu je prošlo dvadeset i četiri sata, a za to vrijeme sam bila svjedok nevjerovatnih stvari u ovoj kući. Helmer mora sve saznati. Ta nesretna tajna mora na svjetlo dana i između njih mora doći do otvorenog razgovora. Nemoguće je nastaviti sa zataškivanjem i izbjegavanjem!

KROGSTAD: Pa dobro, ako vi rizikujete. Ali jedno moram na svaki način učiniti, pa neka to bude odmah...

GOSPOĐA LINDE (osluškuje): Požurite! Idite, idite! Ples je završen. Nismo više ni trenutka sigurni.

KROGSTAD: Ja ću vas dolje pričekati.

GOSPOĐA LINDE: Da, pričekajte. Možete ime ispratiti do kućnih vrata.

KROGSTAD: Tako neiskazano sretan nisam bio nikada.
(On odlazi kroz stubišna vrata. Vrata između sobe i predsoblja ostaju otvorena)

GOSPOĐA LINDE (malo posprema i premješta svoj šešir i kaput): Kakav preokret! Da, kakav preokret! Ljudi za koje mogu da radim, za koje mogu da živim. Dom u koji ću smjeti da unesem sreću i zadovoljstvo. Tu će biti ozbiljnog posla. Kad bi samo brzo došli. (Oslušne) Aha, evo ih već. Gdje su moje stvari? (Uzima šešir i kaput)

(Napolju se čuju glasovi Helmera i Nore, ključ se okreće u bravi i Helmer gotovo silom uvodi Noru u predsoblje. Ona je u talijanskom kostimu sa velikim crnim šalom. Helmer je u večernjem odijelu sa otvorenim crnim dominom preko njega)

NORA (još na vratima, opirući se): Ne, ne, ne, neću kući! Hoću ponovo gore. Ne želim da odem tako rano.

HELMER: Ali, draga Noro...

NORA: Ah, molim te, Torvalde, molim te svim srcem, samo još jedan sat.

HELMER: Ni minute duže, moja slatka Noro. Ti znaš, tako smo se dogovorili! Tako! Unutra u sobu. Ovdje ćeš se samo prehladiti. (Uprkos njenom opiranju vodi je polako u sobu)

GOSPOĐA LINDE: Dobro večer.

NORA: Kristina!

HELMER: Kako, gospođo Linde, vi ovako kasno ovdje?

GOSPOĐA LINDE: Da, oprostite, tako sam željela da vidim Noru u njenom punom sjaju.

NORA: Zar si me čitavo vrijeme čekala?

GOSPOĐA LINDE: Da. Došla sam, nažalost, prekasno. Ti si već bila gore, a onda nisam htjela da odem, prije nego što te vidim.

HELMER (skida Nori šal): Da, samo je dobro pogledajte! Mislim da je zaista vrijedna pažnje. Zar nije dražesna, gospođo Linde?

GOSPODA LINDE: Da, zaista jeste.

HELMER: Zar nije neobično dražesna? To je bilo mišljenje i

čitavog društva. Ali užasno je tvrdoglavo, to slatko malo stvarenje. Šta da se radi? Hoćete li mi vjerovati: morao sam gotovo silu upotrijebiti, da je odvedem.

NORA: Torvalde, ti ćeš se još kajati što mi nisi priuštio bar još pola sata.

HELMER: Eto, čujete je, gospođo Linde. Otplesala je svoju tarantelu, dobila burni pljesaik, koji je i zaslužila, iako je, mislim, izvođenje bilo malo suviše naturalističko, malo naturalističkije nego što, strogo uzevši, odgovara zahtjevima umjetnosti. Ali kako god bilo, glavna stvar je postigla je uspjeh i buran aplauz. I zar da je poslije toga još ostavim gore? Zar da tako razvodnjimo efekat? O, nipošto! Uzeo sam svoju dražesnu malu djevojku sa Kaprija, svoju kapricioznu djevojčicu sa Kaprija, zapravo tako treba da kažem, pod ruku, onda brzi krug po sali, nakloni na sve strane i, kako se to u romanima kaže, lijepa slika je iščezla. Odlazak uvijek mora biti efektan, gospođo Linde. Ali ja nisam u stanju da to objasnim Nori. Uh, kako je ovdje toplo! (Odbaci domino na stolicu i otvara vrata prema svojoj sobi) Šta? Pa ovdje je mrak! Ah, da, naravno, izvinite. (Ulazi i zapali nekoliko svijeća)

NORA (šapće brzo i bez daha): Dakle?

GOSPOĐA LINDE (tiho): Govorila sam s njim.

NORA: I?

GOSPOĐA LINDE: Noro, ti moraš sve reći svome mužu!

NORA (bez glasa): Znala sam.

GOSPOĐA LINDE: Krogstada ne moraš da se bojiš, ali ti moraš govoriti.

NORA: Neću.

GOSPOĐA LINDE: Onda će govoriti pismo.

NORA: Hvala ti, Kristina, sad znam šta treba da radim. Pst!
(Helmer opet ulazi)

HELMER: No, gospođo Linde, jeste li joj se nadivili?

GOSPOĐA LINDE: Da, a sad još da vam zaželim laku noć.

HELMER: Ah, šta, već? Je li ovo vaše pletivo?

GOSPOĐA LINDE (uzima ga): Da, hvala. Skoro sam ga zaboravila.

HELMER: Vi, dakle, pletete?

GOSPOĐA LINDE: Da, naravno.

HELMER: Znae šta, bolje bi bilo da vezete.

GOSPOĐA LINDE: Tako? A zbog čega?

HELMER: Jer to mnogo ljepše izgleda. Vidite samo, držite vez lijevom rukom, tako, a desnom radite iglom, tako, u laganim dugim lukovima, zar ne?

GOSPOĐA LINDE: Da, može biti...

HELMER: A pletenje, naprotiv... nije lijepo vidjeti. Pogledajte: zgrčene ruke, igle koje idu gore-dolje, ima nečeg kineskog u tome. Bio je stvarno sjajan šampanjac koji su nam poslužili!

GOSPOĐA LINDE: Laku noć, Noro... i nemoj više biti tvrdoglava.

HELMER: To ste dobro rekli, gospođo Linde.

GOSPOĐA LINDE: Laku noć, gospodine direktore! (Helmer je prati do vrata)

HELMER: Laku noć, laku noć, nadam se da ćete sretno doći kući. Ja bih vas vrlo rado... ali nije vam daleko. Laku noć, laku noć. (Gospođa Linde ode. On zatvara za njom vrata i vraća se) No, najzad smo je se riješili. Užasno dosadna osoba!

NORA: Jesi li jako umoran, Torvalde?

HELMER: Ne, mi najmanje.

NORA: Nisi ni pospan?

HELMER: Baš nimalo. Naprotiv, osjećam se izvanredno svjež. A ti? Ti izgledaš umorno i pospano.

NORA: Da, ja sam vrlo umorna. Idem odmah na spavanje.

HELMER: Vidiš, vidiš! Bilo je, dakle, pametno od mene, što nismo duže ostali.

NORA: Ah, sve što ti radiš je pametno.

HELMER (poljubi je u čelo): Sad moja ševa govori kao razuman čovjek. Reci, jesi li primijetila kako je Rank večeras bio veseo?

NORA: Tako? Zar je bio? Nisam uopšte s njim razgovarala.

HELMER: Gotovo ni ja da nisam, ali ga već nisam vidio tako dobre volje. (Gleda je za trenutak, onda joj pride bliže) Hm... ipak je divno opet biti u svoja četiri zida, sasvim nasamo s tobom. ... O, ti zavodljiva, dražesna ženice!

NORA: Ne gledaj me tako, Torvalde!

HELMER: Da ne gledam svoje najveće blago? Da ne gledam svu tu divotu koja pripada samo meni, sasvim i isključivo meni?

NORA (ode na drugu stranu stola): Večeras mi nemoj tako govoriti.

HELMER (slijedi je): Još ti je tarantela u krvi, vidim. I to te čini još zavodljivijom. Slušaj! To gosti odlaze. (Tiše) Noro, sad će biti tiho u čitavoj kući.

NORA: Da, nadam se.

HELMER: Zar ne, moja jedina, voljena Noro? Ah, znaš, kad sam ovako u društvu s tobom, znaš li zašto tako malo s tobom razgovaram, stojim daleko od tebe i samo ti ponekad krišom dobacim po koji pogled? Znaš li zašto to radim? Jer onda uobražavam da si ti moja tajna ljubavnica, moja tajna mlada nevjesta i da niko i ne sluti da između nas postoji tajna.

NORA: Da, da, da, ja znam da su tvoje misli uvijek uz mene.

HELMER: A onda kad polazimo, i kad stavljam šal oko tvojih nježnih, mladenačkih ramena, na taj divni zatiljak, onda zamišljam da si ti moja mlada nevjesta i da upravo dolazimo iz crkve, da te po prvi put vodim u svoj stan, da sam po prvi put nasamo s tobom, sasvim sam s tobom, ti mlada, ustreptala ljepotice! Čitavo ovo veče bila si moja čežnja. Kad sam te

gledao kako zavodljivo plešeš tarantelu, uzavrela mi je krv.
Nisam mogao da izdržim i zato sam te tako rano doveo kući.

NORA: Idi sad, Torvalde, treba da me pustiš na miru. Ja to sve neću.

HELMER: Šta to treba da znači? Imaš me u najboljem raspoloženju, Norice! Nećeš, nećeš? Zar ja nisam tvoj muž?
(Neko zakuca na stubišna vrata)

NORA (trgne se): Čuješ li?

HELMER (idući prema predsoblju): Ko je?

RANK (napolju): Ja sam. Smijem li ući na trenutak?

HELMER (tiho, ljutito): Šta li taj sad hoće? (Glasno) Čekaj malo.
(Ode i otključa) No, to je lijepo od tebe što nisi prošao pored naših vrata.

RANK: Učinilo mi se da sam čuo glasove, pa sam zaželio da malo svratim. (Letimično gleda oko sebe) Ah, da, ove drage i prijatne siobe. Veoma je lijepo i ugodno, vama dvoma.

HELMER: Ti si se očito i gore osjećao ugodno.

RANK: Izvanredno. Zašto da ne? Zašto da čovjek ne uzme sve

što može na ovome svijetu? Barem onoliko koliko može i dok to može. Vino je bilo izvrsno.

HELMER: Naročito šampanjac.

RANK: I ti si to primijetio. Nevjerovatno koliko sam ga se ja nalio!

NORA: I Torvald je večeras popio mnogo šampanjca.

RANK: Tako?

NORA: Da, a poslije toga je uvijek dobro raspoložen.

RANK: Zašto da čovjek sebi ne priušti ugodno veče, nakon dobro provedenog dana?

HELMER: Dobro provedenog dana! Time se ja, nažalost, ne bih mogao pohvaliti.

RANK (tapše ga po ramenu): A ja, vidiš, mogu.

NORA: Vi ste danas sigurno imali neko naročito ispitivanje, doktore?

RANK: Svakako.

HELMER: Eh, eh, naša mala Nora govori o naučnom ispitivanju!

NORA: I smije li vam se čestitati na rezultatima?

RANK: Da, to možete mirne duše.

NORA: Rezultat je, dakle, dobar?

RANK: Najbolji mogući i za ljekara i za pacijenta - izvjesnost.

NORA (brzo i ispitivački): Izvjesnost?

RANK: Potpuna izvjesnost. Pa zar poslije toga nisam zaslužio jedno ugodno veče?

NORA: Da, dobro ste učinili, doktore.

HELMER: To i ja kažem. Samo da se sutra ne budeš morao kajati.

RANK: Ne, ništa se na svijetu ne dobiva badava.

NORA: Doktore, maskerade vam čine zadovoljstvo?

RANK: Da, ako su maske stvarno komične.

NORA: Čujte, u šta da se prerušimo nas dvoje na sljedećoj maskeradi?

HELMER: Ti, mala šašavice, već misliš na sljedeću?

RANK: Nas dvoje? To ću vam reći: vi dođite kao dijete sreće.

HELMER: Da, ali izmisli kostim koji će to značiti.

RANK: Pusti da tvoja žena dođe takva kakva jeste.

HELMER: To si, zaista, tačno rekao. Ali, znaš li već i kako ćeš se ti maskirati?

RANK: Moj dragi prijatelju, s tim sam potpuno načisto.

HELMER: Dakle?

RANK: Na sljedećoj maskeradi ja ću biti nevidljiv.

HELMER: To ti je smiješna ideja.

RANK: Ima jedna crna kapa... zar nisi nikad čuo za crnu kapu? Staviš je na glavu i onda te niko ne vidi.

HELMER (sa suzdržanim smiješkom): Dabome, sasvim tačno!

RANK: Ali sasvim sam zaboravio zbog čega sam došao.
Helmere, daj mi cigaru, jednu od tvojih crnih havana.

HELMER: S najvećim zadovoljstvom. (Pružá mu svoju kutiju s cigarama)

RANK (uzima jednu i zareže je na vrhu): Hvala!

NORA (kreše šibicu): Ja ću vam dati vatre.

RANK: Hvala lijepo. (Ona drži šibicu, on pripali) A sad, adieu.

HELMER: Adieu, adieu, dragi prijatelju!

NORA: Spavajte dobro, doktore!

RANK: Najljepša hvala na toj želji.

NORA: Zaželite i vi meni to isto.

RANK: Vama? No, dobro, ako hoćete. Spavajte dobro. I hvala za vatru. (Klimne im glavom i ode)

HELMER (prigušenim glasom): On se jako napio.

NORA (odsutna duhom): Može biti. (Helmer uzima svežanj ključeva iz džepa i pode u predsoblje) Torvalde, šta ćeš tamo?

HELMER: Moram isprazniti sanduče za pisma. Sasvim je puno. Inače ujutro neće biti mjesta za novine.

NORA: Hoćeš li ti večeras još raditi?

HELMER: Ne, pa to znaš već. Šta je ovo? Neko je ovdje dirao bravu.

NORA: Bravu?

HELMER: Svakako. Šta to treba da znači? Ne mogu da vjerujem, da bi služavke... Evo i polomljene ukosnice. Noro, to je tvoja...

NORA (brzo): To mora da su bila djeca.

HELMER: Ali od toga ih stvarno moraš odviknuti! Hh, hm... no, ipak sam ga otvorio. (Vadi sadržaj i viče u kuhinju) Helena! Helena, ugasite lampu u hodniku. (Dolazi opet u sobu i zatvara vrata predsoblja s pismima u ruci) Vidi, vidi, koliko se toga nakupilo. (Prevrće pisma) Šta je ovo?

NORA (kraj prozora): Pismo! Ah, ne, ne, Torvalde!

HELMER: Dvije posjetnice od Ranka.

NORA: Od doktora?

HELMER (razgleda karte): Doktor medicine Rank. Bile su na vrhu, mora da ih je na odlasku ubacio.

NORA: Piše li šta na njima?

HELMER: Crni križ iznad imena. Pogledaj. To je ipak jeziva ideja. Baš kao da najavljuje vlastitu smrt.

NORA: Pa to i čini.

HELMER: Kako? Znaš li ti šta? Je i ti nešto rekao?

NORA: Da. Ovim kartama on se oprostio od nas. On će se zaključati i umrijeti.

HELMER: Jadni prijatelju! Znao sam da ga neću više dugo imati, ali tako brzo... A sad će se sakriti kao ranjena životinja.

NORA: Ako to već mora biti, onda je najbolje da prođe bez riječi. Zar ne, Torvalde?

HELMER: A bio je tako vezan za nas. Ne mogu ni zamisliti naš život bez njega. On, sa svojim patnjama i svojom osamljenošću, bio je kao neka oblačna pozadina našoj sunčanoj sreći. No, možda je najbolje tako. (Zastane) A možda i za nas dvoje, Noro. Sad smo nas dvoje upućeni samo na sebe. (Zagrli je) O, moja voljena ženo, čini mi se kao da te ne mogu dovoljno čvrsto držati. Znaš li, Noro, ponekad poželim da tebi zaprijeti kakva neposredna opasnost, pa da mogu i život i imetak i sve, sve staviti na kocku za tebe.

NORA (otrgne se i kaže čvrsto i odlučno): Sad treba da pročitaš svoja pisma, Torvalde!

HELMER: Ne, ne, sad više ne. Hoću s tobom da budem, moja voljena žena.

NORA: S mislima na smrt tvoga prijatelja...?

HELMER: Imaš pravo. To nas je oboje potreslo. Nešto što nije lijepo kao da se javilo među nama: to je misao na smrt i uništenje. Moramo se osloboditi toga. Do tada, otići ćemo svako u svoju sobu.

NORA (grli ga): Torvalde, laku noć! Laku noć!

HELMER (ljubi je u čelo): Laku noć, moja ptičice-pjevačice, dobro spavaj, Noro. Sad ću pročitati pisma. (On odlazi s pismima u svoju sobu i zatvara za sobom vrata)

NORA (s ludačkim pogledima, pipa oko sebe, hvata Helmerov domino, ogrne se njime i šapće brzo, promuklo i isprekidano): Da ga više nikad ne vidim. Nikad! Nikad, nikad! (Prebaci šal preko glave) A ni djecu. Ni njih. Nikada više, nikada više! O! ledene vode. O bezdane dubine! Samo da i to prođe. Sad je otvorio pismo, čita ga. Ne ne, još ne! Torvalde, zbogom, tebi i djeci! (Hoće kroz predsoblje, pa napolje. U istom trenutku otvara Helmer svoja vrata i stoji s otvorenim pismom u ruci)

HELMER: Noro!

NORA (krikne glasno): Ah!

HELMER: Šta je ovo? Znaš li ti šta piše u ovom pismu?

NORA: Da, znam. Pusti me da idem! Pusti me napolje!

HELMER (zadržava je): Kuda ćeš?

NORA (pokušava da se otrgne): Ti mene ne smiješ spasavati, Torvalde!

HELMER (zatetura): Istina je, dakle? Je li istina ovo što piše? Užasno! Ne, ne, to ne može biti istina!

NORA: To jeste istina. Više od svega na svijetu voljela sam tebe!

HELMER: Pusti te bijedne isprike!

NORA (priđe mu korak bliže): Torvalde!

HELMER: Ti, nesretnice, šta si ovo učinila?!

NORA: Pusti me da odem! Ti ne smiješ ispaštati zbog mene. Ne smiješ to uzeti na sebe.

HELMER: Samo nikakve komedije. (Zatvara vrata predsoblja)
Ovdje ćeš ostati i odgovarati. Imaš li ti pojma, šta si učinila?
Odgovaraj! Imaš li pojma o tome?

NORA (gleda ga netremice i govori sa sve jačim naglaskom):
Da, sad tek počinjem dobro da shvaćam.

HELMER (hoda okolo po sobi): O, kakva strašna java! Za svih ovih osam godina, ona, koja je bila moja radost i moj ponos, ona da je licemjerkica, lažljivica, gore, još gore, zločinka! Ah, kakva se beskrajna odvratnost krije u svemu tome! Fuj, fuj! (Nora šuti i gleda ga ukočeno)

HELMER (zastane pred njom): Trebalo je i prije da budem spreman na tako nešto. Morao sam to predvidjeti. Lakomislene principe tvoga oca. Šuti! Naslijedila si lakomislene principe svoga oca. Ni vjere, ni morala, ni osjećaja dužnosti. O, kako sam kažnjen, što sam njemu progledao kroz prste. Tebi za ljubav sam to učinio. A ti mi ovako zahvaljuješ!

NORA: Da - ovako.

HELMER: Razorila si čitavu moju sreću. Uništila si moju budućnost. Ah, užasno je i pomisliti na to. Ja sam u vlasti jednog besavjesnog čovjeka; on može uraditi sa mnom šta god hoće; zahtijevati od mene sve što mu na pamet padne; zahtijevati šta hoće, zapovijedati mi po svojoj volji. A ja ne

smijem ni pisnuti. Da tako bijedno potonem i propadnem zbog jedne lakomislene žene!

NORA: Kad mene ne bude, bićeš slobodan.

HELMER: Samo bez lakrdije! Na takve fraze je i tvog otac uvijek bio spreman. Šta bi mi koristilo da tebe ne bude, kako kažeš. Ništa mi to ne bi koristilo! On uprkos tome može stvar razglasiti; a ako to učini, može na mene pasti sumnja da sam znao za tvoje zločinačko djelo. Može se pomisliti da se ja krijem iza toga, da sam te ja na to naveo! I to sve treba da zahvalim tebi, koju sam za sve vrijeme našeg braka na rukama nosio. Shvaćaš li sada šta si mi učinila?

NORA (hladno i mirno): Da.

HELMER: Tako je nevjerovatno da jos uvijek ne mogu da shvatim. Ali moramo vidjeti kako da se izvučemo! Skidaj taj šal! Skidaj, kažem ti! Ja moram pokušati da tog čovjeka smirim na bilo koji način. Stvar se mora zataškati po svaku cijenu. A što se tiče tebe i mene, treba da izgleda kao da je među nama sve kao i prije. Naravno, samo u očima svijeta. Ti, dakle, ostaješ u kući kao i ranije, to se razumije. Ali djecu više ne smiješ odgajati, njih ti ne smijem povjeriti. O, da ovako moram govoriti ženi koju sam tako duboko volio i koju još uvijek... No, to se mora završiti. Od danas se više ne radi o sreći, već o tome da se spase ruševine, ostaci, privid. (Zvoni u predsoblju.

Helmer se trgne) Šta je to? Tako kasno? Zar je ono najstrašnije? Zar će on...? Sakrij se, Noro! Reci da si bolesna. (Nora nepokretno stoji. Helmer ide i otvori vrata predsoblja)

SLUŽAVKA (napola obučena u predsoblju): Pismo za milostivu gospođu.

HELMER: Daj ga ovamo. (Uzima pismo, zatvara vrata) Da, od njega. Ti ga nećeš dobiti. Ja ću ga sam pročitati.

NORA: Pa čitaj.

HELMER (kraj lampe): Skoro da nemam hrabrosti za to. Možda smo izgubljeni i ti i ja. Ipak, moram znati. (Otvora pismo, preleti nekoliko redova, gleda priloženi papir. Radosno uzvikne) Noro! (Nora gleda ga pitajući) Noro! - Ne! Moram još jednom pročitati... Da, da, tako je. Ja sam spašen! Noro, ja sam spašen!

NORA: A ja?

HELMER: I ti... naravno. Oboje smo spašeni, i ti i ja. Pogledaj. On ti šalje natrag tvoju obveznicu. Piše da mu je žao, da se kaje, da je neka sretna promjena u njegovom životu... ali svejedno šta on piše... mi smo spašeni. Noro! Niko ti ništa ne može. Ah, Noro, Noro... ali najprije da uništimo taj odvratni papir. Da vidim... (Baca pogled na obveznicu) Ne, neću to da vidim; neka mi čitava ova priča ne bude ništa drugo nego ružan

san (Cijepa papir i oba pisma u komadiće, sve baca u peć i gleda kako gori) Tako, sad više ničeg nema. On piše da si od Badnje večeri... O, to su morala biti tri strašna dana za tebe, Noro!

NORA: Ta tri dana sam provela u strašnoj borbi!

HELMER: I patila si i nisi vidjela drugog izlaza nego... Ali mi ćemo sve te ružne događaje pokopati. Sad ćemo samo klicati i ponavljati: prošlo je, prošlo je! Čuješ li me, Noro? Ti kao da još nisi shvatila: prošlo je. Šta je to? Takav ukočen izraz? Ah, moja jadna mala Noro, razumijem te, ti još ne možeš da povjeruješ u to da sam ti oprostio. Ali jesam! Noro, kunem se, sve sam ti oprostio. Pa znam ja, to što si učinila, učinila si iz ljubavi prema meni.

NORA: To je istina.

HELMER: Voljela si me kao što žena treba da voli svoga muža. Samo ti je nedostajao stav da proceniš sredstvo. Ali zar misliš da te manje volim zato što nisi sposobna da djeluješ samostalno? Ne, ne, samo se ti oslanjaj na mene, ja i želim da te savjetujem, da te vodim. Ja ne bih bio muškarac kad te upravo tvoja ženska bespomoćnost ne bi u mojim očima činila dvostruko privlačnom. Ne osvrći se na grube riječi koje sam ti u prvom strahu izgovorio, u trenutku kad sam pomislio da će se

sve srušiti na mene. Oprostio sam ti, Noro, zaklinjem se, da sam ti oprostio.

NORA: Hvala ti na tvom oproštenju (Odlazi na desnu stranu)

HELMER: Pa ostani sad. (Gleda u sobu) Šta radiš tamo?

NORA (iz sobe): Skidam kostim i masku.

HELMER (na otvorenim vratima): Dobro, pokušaj da se pribereš i da opet nađeš ravnotežu u svojoj duši, ti moja mala preplašena ptičice-pjevačice! Smiri se, ja ću te pokriti svojim snažnim krilima. (Šeta oko vrata) O, kako je naša kuća ugodna i lijepa, Noro. Ovdje si ti bezbjedna; ja ću te čuvati kao progonjenu golubicu koju sam istrgnuo iz ubilačkih kandži kopca; ja ću već umiriti tvoje jadno, nemirno srce. Malo-pomalo, Noro, vjeruj mi to. Već sutra ćeš na sve ovo gledati sasvim drugim očima; uskoro će sve biti po starom. Neću više morati često da ti ponavljam da sam ti oprostio: ti ćeš sama jasno osjećati da je tako. Kako si uopšte došla na misao da bih te ja mogao odbaciti ili ti samo prebacivati? O, Noro, ti ne poznaješ srce pravog muškarca. Muškarcu je neopisivo milo, umirujuće u duši kad zna da je svojoj ženi nešto oprostio, oprostio punim i iskrenim srcem. Jer, ona tako na neki način dvostruko postaje njegovo vlasništvo: kao da ju je on po drugi put doveo na svijet. Ona je, tako reći, postala njegova žena i istovremeno njegovo dijete. To ćeš ti meni i ubuduće biti, ti

slabašna i bespomoćna stvarčice. Ništa se ne boj, Noro; budi samo otvorena srca prema meni, a ja ću biti tvoja volja i tvoja savjest. Šta je to? Ti ne ideš u krevet? Ti si se preobukla?

NORA (u svakodnevnoj odjeći): Da, Torvalde, preobukla sam se.

HELMER: Ali zašto? Sada? Ovako kasno...

NORA: Ovu noć ja neću spavati.

HELMER: Ali, draga Noro...

NORA (gleda na sat): Još nije tako kasno. Sjedi, Torvalde: imamo nas dvoje mnogo da razgovaramo. (Sjeda na jednu stranu stola)

HELMER: Noro, šta to treba da znači? To ukočeno lice.

NORA: Sjedi. Već dugo je tako. Ja moram mnogo da razgovaram s tobom.

HELMER (sjeda za sto preko puta nje): Ti me plašiš, Noro. I ja te ne razumijem.

NORA: Da, to je upravo to. Ti me ne razumiješ. I ni ja tebe isto tako nisam razumjela... sve do ovog časa. Molim te, ne prekidaj me. Moraš me saslušati. Ovo je obračun, Torvalde.

HELMER: Kako to misliš?

NORA (poslije kraće šutnje): Kad ovako sjedimo, tebi ništa ne pada na pamet?

HELMER: A šta bi to bilo?

NORA: Mi smo već osam godina u braku. Ne pada ti na pamet da mi, ti i ja, muž i žena, danas po prvi put vodimo ozbiljan razgovor?

HELMER: Ozbiljan razgovor... šta to znači?

NORA: Osam godima - i još duže - od prvog dana našeg poznanstva do danas mi nismo razmijenili ni jednu ozbiljnu riječ o ozbiljnim stvarima.

HELMER: Zar sam te možda stalno trebao obavještavati o neprijatnostima, koje ti ne bi ni mogla da dijeliš sa mnom?

NORA: Ne govorim ja o neprijatnostima. Kažem samo, da nikad nismo zajedno sjeli da o nečemu temeljno razmislimo.

HELMER: Ali, draga Noro, to i nije za tebe.

NORA: Eto, došli smo na stvar. Ti mene nikad nisi razumeo. Vi ste prema meni mnogo zgriješili, Torvalde. Prvo tata, a onda ti.

HELMER: Šta? Nas dvojica? Nas dvojica koji smo te voljeli više od svega na svijetu?

NORA (klima glavom): Niste vi mene nikad voljeli. Vama se samo dopadalo da budete zaljubljeni u mene.

HELMER: Ali, Noro, kakve su to riječi?

NORA: Da, tako je to, Torvalde. Kad sam bila kod kuće uz tatu, on mi je saopštavao sve svoje nazore, pa sam tako i ja imala iste nazore. Ako sam nekad bila drugog mišljenja, onda sam to krila, jer njemu to ne bi bilo pravo. On me je zvao svojom lutkom i igrao se sa mnom, kao što sam se ja igrala sa svojim lutkama. Onda sam došla u tvoju kuću.

HELMER: Kako se ti to izražavaš o našem braku?

NORA (bez zabune): Mislim, onda sam prešla iz očevih ruku u tvoje. Ti si sve uredio prema svom ukusu i tako je to postao i moj ukus, ili sam se samo tako pravila. Ne znam više tačno... možda je bilo oboje, malo jedno, malo drugo. Kad pogledam unazad, čini mi se da sam živjela kao prosjak, samo od milostinje. Živjela sam od toga što sam tebi pravila predstave, Torvalde. Pa ti si htio da bude tako. Ti i tata, vi ste teško grijeshili prema meni. Vi ste krivi što od mene nije ništa postalo.

HELMER: Kako je to smiješno i nezahvalno, Noro! Zar ti ovdje nisi bila sretna?

NORA: Ne, to nikad nisam bila. Ja sam mislila da jesam, ali nisam bila nikada.

HELMER: Nisi... nisi sretna?

NORA: Ne, samo vesela. I ti si uvijek bio tako drag prema meni. Ali naša kuća nije bila ništa drugo nego neka soba za igranje. Ovdje sam ja bila tvoja žena-lutka, kao što sam u tatinoj kući bila kćerka-lutka. A naša djeca, ona su bila moje lutke. Kad bi me ti uzeo da se igraš sa mnom, meni je bilo upravo takvo zadovoljstvo kakvo je bilo djeci kad bih ja njih uzela i igrala se s njima. To je bio naš brak, Torvalde.

HELMER: Neke istine ima u tvojim riječima, koliko god su pretjerane i lukcaste. Ali od sada neka bude drugačije. Dani igranja su sada prošli, sad dolazi vrijeme odgoja.

NORA: Čijeg odgoja? Mog i dječjeg odgoja?

HELMER: I tvog i dječjeg, draga gđa Noro.

NORA: Ah, Torvalde, ti nisi čovjek koji bi mene odgojio, da budem prava žena za tebe.

HELMER: I ti to tako kažeš?

NORA: A ja, jesam li ja osposobljena za takav zadatak kao što je odgoj djece?

HELMER: Noro!

NORA: Zar mi i sam nisi maločas rekao da mi ne bi smio povjeriti taj zadatak?

HELMER: U trenutku uzbuđenja! Kako to možeš shvatiti ozbiljno?

NORA: Ipak, imao si sasvim pravo. Ja nisam dorasla tom zadatku. Ali tu je i jedan drugi zadatak koga se moram prihvatiti. Moram pokušati da odgojim samu sebe. A ti nisi čovjek koji bi mi u tome mogao pomoći. To moram sama uraditi. I zato te sada napuštam.

HELMER (skoči): Šta ti to govoriš?

NORA: Moram da budem sasvim sama, ako hoću da se snađem sa samom sobom i vanjskim svijetom. Zato više ne mogu ostati kod tebe.

HELMER: Noro! Noro!

NORA: Napuštam te odmah. Kristina će me primiti za ovu noć.

HELMER: Ti nisi pri sebi! Ti to ne smiješ! Ja ti to zabranjujem!

NORA: Od sada više nema svrhe da mi bilo šta zabranjuješ. Uzeću sa sobom ono što mi pripada. Od tebe neću ništa, ni danas ni poslije.

HELMER: Kakve ludosti!

NORA: Sutra putujem kući, to znači u moj stari zavičaj. Tamo će mi biti najlakše da nešto otpočnem.

HELMER: O, ti zaslijepljeno, neiskusno stvorenje!

NORA: Moram pokušati da steknem iskustvo, Torvalde.

HELMER: Da napustiš svoju kuću, svog muža, svoju djecu! Pa zamisli šta će svijet reći!

NORA: Tu ne mogu imati nikakvih obzira. Znam samo da je ovo meni potrebno.

HELMER: O, to je užasno. Zar tako da napustiš svoje najsvetije dužnosti?

NORA: Šta ti smatraš mojim najsvetijim dužnostima?

HELMER: Zar ti to moram reći? Zar to nisu dužnosti prema tvom mužu i prema tvojoj djeci?

NORA: Imam ja i drugih dužnosti koje su isto toliko svete.

HELMER: Nemaš. Kakve bi to mogle biti dužnosti?

NORA: Dužnosti prema samoj sebi.

HELMER: U prvom redu ti si supruga i majka.

NORA: Ja tako više ne mislim. Mislim da sam prije svega čovjek isto kao ti, ili, još bolje, mislim da ću pokušati da to postanem. Ja dobro znam da će svijet tebi dati za pravo, Torvalde, i da nešto slično stoji i u knjigama. Ali to što kaže svijet i šta stoji u knjigama, to za mene više ne može biti mjerodavno. Ja sama moram razmisliti da bi mi stvari bile jasne.

HELMER: Zar tebi nije jasan tvoj položaj u vlastitoj porodici? Zar u takvim stvarima nemaš pouzdanu vodilju? Zar nemaš religiju?

NORA: Ah, Torvalde, šta je to religija, to ja uopšte ne znam tačno.

HELMER: Šta ti to govoriš?

NORA: Pa ja moram samo ono što je govorio pastor Hansen kad sam išla na krizmanje. On je govorio da je religija i ovo i ono. Kad sada budem izvan svojih sadašnjih prilika i upućena na samu sebe, onda ću i to pokušati da otkrijem. Vidjeću da li je ono što je govorio pastor Hansen bilo tačno, ili, još bolje, da li je to za mene tačno.

HELMER: Ah, to je ipak nečuveno iz usta jedne mlade žene! Ali ako ti religija ne može biti vodilja, pusti me barem da probudim tvoju savjest. Jer osjećaj valjda imaš? Ili, odgovori mi, zar ni njega nemaš?

NORA: Da, Torvalde, nije mi lako da ti na to odgovorim, Torvalde. Jer, ja to apsolutno ne znam, tu sam potpuno zbunjena. Znam samo da o tome imam potpuno drugačije mišljenje nego ti. Da su zakoni drugačiji nego što sam ja mislila, i to sam sada čula. Ali da su oni dobri, to mi nikako ne ide u glavu. Jedna žena, dakle, nema prava da poštedi briga svog starog umirućeg oca ili da spasi život svoga muža! To ja ne vjerujem!

HELMER: Ti govoriš kao dijete. Ti ne razumiješ društvo u kome živiš.

NORA: Ne razumijem ga, svakako. Ali sad ću ga izbliza pogledati. Moram saznati: ko ima pravo, društvo ili ja.

HELMER: Ti si bolesna, Noro, ti imaš groznicu, čak mislim da nisi pri sebi.

NORA: Ja nikad nisam osjećala i mislila tako jasno i tako sigurno kao sada.

HELMER: I tako jasno i sigurno odlaziš od svog muža i svoje djece?

NORA: Da, odlazim.

HELMER: Onda je moguće još samo jedno objašnjenje.

NORA: Koje?

HELMER: Ti me više ne voiš?

NORA: Da, to je upravo tako.

HELMER: Noro! I to mi samo tako kažeš?

NORA: Strašno mi je žao, Torvalde, jer ti si uvijek bio tako dobar prema meni. Ali šta da se radi?! Ja te ne volim više.

HELMER (jedva se pribere): Je li i to tvoje jasno i sigurno uvjerenje?

NORA: Sasvim jasno i sigurno uvjerenje. To je i razlog što neću duže da ostanem ovdje.

HELMER: A možeš li mi i to objasniti, kako sam izgubio tvoju ljubav?

NORA: Da, to mogu. To je bilo večeras, kad čudo nije došlo; i tad sam vidjela da ti nisi onakav čovjek kakvim sam te ja smatrala.

HELMER: Budi jasnija, ne razumijem te.

NORA: Osam godina ja sam strpljivo čekala, jer, dragi bože, uviđala sam da čudo ne može doći kao nešto svakodnevno. Onda se nada mnom nadvila nesreća. Bila sam nepokolebivo čvrsto uvjerena: sad će se dogoditi čudo.

Dok je Krogstadovo pismo ležalo tamo napolju - nisam ni u jednom trenutku pomislila da bi se ti mogao povinovati uslovima toga čovjeka. Bila sam čvrsto uvjerena da ćeš mu se suprotstaviti i reći: objavi čitavom svijetu! I da se to dogodilo...

HELMER: No, i... Da sam svoju vlastitu ženu izvrgnuo ruglu i sramoti...

NORA: Da se to dogodilo, čvrsto sam vjerovala da bi ti onda istupio, sve uzeo na sebe i rekao: ja sam krivac.

HELMER: Noro!

NORA: Misliš, ja od tebe takvu žrtvu nikad ne bih primila? Naravno da ne bih. Ali šta bi moja uvjeravanja vrijedila prema tvojima? To je bilo čudo kome sam se nadala u svom strahu i tjeskobi. I da bih to spriječila, htjela sam da okončam svoj život.

HELMER: Noro, ja bih s velikom radošću dan i noć radio za tebe, podnosio bih za tebe sve nevolje i brige. Ali svoju čast ne žrtvuje niko, ni za onoga koga voli.

NORA: Stotine i hijade žena su to učinile!

HELMER: Ah, ti i misliš i govoriš kao nerazumno dijete.

NORA: Može biti. Ali ti, ti niti misliš niti govoriš kao čovjek na koga bih se ja mogla osloniti. Kad je on prošao, tvoj strah, ne od onog što je meni prijetilo, nego od onog što se tebi moglo dogoditi, kad je ta opasnost prošla... ti si se ponašao kao da se ništa nije desilo. Baš kao i prije bila sam opet tvoja ševa i tvoja lutka, koju si ubuduće htio još opreznije nositi na rukama, jer je tako slaba i lomna. (Ustane) Torvalde, u tom trenutku sam došla do spoznaje da sam osam godina ovdje stanovala zajedno s jednim stranim čovjekom i da sam s njim imala troje djece. O, ne smijem misliti na to! Samu bih sebe razbila u hiljadu komadića!

HELMER (tužno): Vidim, vidim. U stvari, između nas se otvorio ponor. Ali, Noro, zar se ne bi mogao premostiti?

NORA: Ovakva kakva sam sada, ja nisam žena za tebe.

HELMER: Ja imam snage da postanem drugačiji.

NORA: Možda... kad ti bude oduzeta lutka.

HELMER: Rastanak - rastanak s tobom? Ne, Noro, tu misao ne mogu podnijeti.

NORA (odlazi desno unutra): Utoliko odlučnije treba to uraditi.
(Vraća se sa šeširom i kaputom, nosi putnu torbu koju stavlja na stolicu pored stola)

HELMER: Noro, Noro, ne sada! Čekaj do sutra.

NORA (oblači kaput): Ne mogu provesti noć u stanu jednog stranog čovjeka.

HELMER: Ali zar ne bismo mogli zajedno stanovati kao brat i sestra?

NORA (stavlja šešir): Ti dobro znaš da to ne bi dugo trajalo.
(Umotava se u šal) Zbogom, Torvalde. Djecu neću da vidim.

Znam da su u boljim rukama nego što su moje. Ovakva kakva sam sada, ne mogu im biti korisna.

HELMER: Ali jednom poslije, Noro... poslije?

NORA: Kako to mogu znati? Ja uopšte ne znam šta će biti sa mnom.

HELMER: Ali ti si moja žena, sada i ubuduće.

NORA: Slušaj, Torvalde: ako žena napusti kuću svoga muža, kao što ja to sada činim, onda njega, koliko ja znam, zakon oslobađa svih obaveza prema njoj. Barem te ja oslobađam svih obaveza. Ti ne smiješ ničim biti vezan, kao što ni ja neću da budem. Obe strane moraju dobiti punu slobodu. Tako, evo vraćam ti tvoj prsten. Daj i ti meni moj.

HELMER: Još i to?

NORA: I to.

HELMER: Evo ti ga.

NORA: Dobro. Sad je, dakle, i to gotovo. Ostavljam ti ključeve. Djevojke će se snaći u domaćinstvu, bolje nego ja. Sutra, kad ja otputujem, doći će Kristina da spakuje stvari koje sam donijela od svoje kuće. Njih treba poslati za mnom.

HELMER: Gotovo?! Svršeno?! Noro, zar nikad nećeš misliti na mene?

NORA: Sigurno ću često morati da mislim na tebe i djecu i na ovu kuću.

HELMER: Smijem li ti pisati?

NORA: Ne nikada. To ti zabranjujem.

HELMER: Ali smijem ti barem nešto poslati?

NORA: Ne, kažem ti. Ništa ne primam od stranih ljudi.

HELMER: Noro... zar ja za tebe više nikad neću moći da budem drugo nego stranac?

NORA (uzima putnu torbu): Ah, Torvalde, onda bi se moralo dogoditi najveće čudo.

HELMER: Reci mi, kakvo najveće čudo?

NORA: Ne, ništa, ništa.

HELMER: Da ti pomognem, kad ti zatreba pomoć.

NORA: Onda bismo se oboje nas, i ti i ja, morali toliko promijeniti, da... Ah, Torvalde, ja više ne vjerujem u čuda.

HELMER: Ali ja hoću da vjerujem. Reci do kraja! Toliko promijeniti da...

NORA: ... da naš zajednički život može da postane pravi brak. Zbogom! (Odlazi kroz predsoblje)

HELMER (spusti se na stolicu pored vrata i pokrije lice rukama):
Noro! Noro! (Gleda oko sebe i ustaje) Prazno. Otišla je! (U njemu se javlja neka nada) A najveće čudo..?
(Odozdo se čuje zvuk zalupljenih vrata)